

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2015

Bc. Jiří Rásl

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Historický ústav

**Proměny zemědělství a vesnice v okrese Havlíčkův Brod v
druhé etapě kolektivizace 1955 – 1960**

Diplomová práce

Autor: Bc. Jiří Rásl
Studijní program: N7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obor: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - český jazyk a
literatura
Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - dějepis
Vedoucí práce: doc. PhDr. Ondřej Felcman, CSc.

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Zadání diplomové práce

Autor: **Bc. Jiří Rásl**

Studijní program: N7503 Učitelství pro základní školy

Studijní obor: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - český jazyk a literatura
Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - dějepis

Název závěrečné práce: **Proměny zemědělství a vesnice v okrese Havlíčkův Brod v druhé etapě kolektivizace 1955 - 1960**

Název závěrečné práce AJ: The Transformation of Agriculture and Countryside in the Havlíčkův Brod District during the Second Period of Collectivisation from 1955 to 1960

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce bude zkoumat kolektivizační proces v okrese Havlíčkův Brod v letech 1955-1960. Kromě zakládání JZD a jejich ekonomického vývoje se bude soustředit také na útlak soukromě hospodařících zemědělců. Literatura nebo archivní fondy: Fond ONV Havlíčkův Brod 1948-1960, fond OV KSČ

Garantující pracoviště: Historický ústav, Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ondřej Felcman, CSc.

Konzultant:

Oponent: PhDr. Jan Mervart, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 20. 12. 2013

Datum odevzdání závěrečné práce:

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové, dne 1. 6. 2015

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval doc. PhDr. Ondřeji Felcmanovi, Csc. za cenné připomínky a odborné rady, kterými přispěl k vypracování této diplomové práce.

Anotace

RÁSL, Jiří, *Proměny zemědělství a vesnice v okrese Havlíčkův Brod v druhé etapě kolektivizace 1955–1960*, Hradec Králové 2015, diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá analýzou druhé fáze kolektivizačního procesu, která v letech 1955–1960 zasáhla celý český venkov, v podmínkách okresu Havlíčkův Brod. Úvodní kapitola shrnuje výsledky autorovy bakalářské práce zaměřené na kolektivizaci Havlíčkobrodská v první polovině 50. let. Následující kapitoly popisují období krize kolektivizace a závěrečnou fázi kolektivizace z hlediska zakládání jednotných zemědělských družstev, postupné socializace českého venkova, téměř úplného zlikvidování soukromého sektoru v oblasti zemědělství a dovršení kolektivizačního procesu. Práce si také všímá nátlaku na soukromě hospodařící zemědělce, působení propagandy, životní úrovně venkovského obyvatelstva a celkové proměny českého venkova, např. také v otázkách výstavby, sousedských vztahů, kultury atp.

Klíčová slova: kolektivizace, jednotná zemědělská družstva, venkov, kulak, družstevníci

Annotation

RÁSL, Jiří, *The Transformation of Agriculture and Countryside in the Havlíčkův Brod District during the Second Period of Collectivisation from 1955 to 1960*, Hradec Králové 2015, Thesis.

The thesis deals with the analysis of the second stage of collectivization process which affected the whole Czech countryside from 1955 to 1960 in case of Havlíčkův Brod district. The introductory chapter summarises the results of author's bachelor thesis focused on the collectivization of Havlíčkův Brod in the first part of 50s. The following chapters describe the period of crisis of the collectivization and the final stage of the collectivization from the point of view of establishing unified agricultural cooperatives, gradual socialization of the Czech countryside, almost complete elimination of the private sector in the sphere of agriculture and completion of collectivization process. The thesis also notes the pressure on farmers who have their own business, the effects of propaganda, the living standards of the rural population and the overall transformation of the Czech countryside, for example also in case of the construction, neighbourly relationships, culture etc.

Keywords: collectivization, collective farms, countryside, kulak, co-operators

Obsah

Úvod	8
1. První fáze kolektivizace na Havlíčkobrodsku	12
1. 1 Zakládání JZD	12
1. 2 Nátlak na soukromě hospodařící zemědělce	15
2. Krize kolektivizace v letech 1953-1955	18
3. Nástup druhé fáze kolektivizace a její dovršení	21
3. 1 Ekonomická stránka JZD	21
3. 2 Kulaci	34
3. 3 Střední rolníci	36
3. 4 Kovorolníci	37
3. 5 Záhumenky	39
3. 6 STS	39
4. Proměna vesnice	42
4. 1 Vztahy na vesnici	42
4. 2 Zemědělské školství	46
4. 3 Životní úroveň	49
4. 4 Věková struktura	50
4. 5 Propagace	52
4. 6 Kultura na vesnici	56
4. 7 Zemědělská výstavba na vesnici	60
Závěr	62
Seznam zkratk	65
Prameny a literatura	66
Přílohy	68

Úvod

Tato diplomová práce si klade za cíl přiblížení náhlé proměny venkova na Havlíčkobrodsku v letech 1955–1960, tedy v souvislosti s druhou fází kolektivizačního procesu. Kvůli zasazení do širších souvislostí kolektivizace venkova se první část práce věnuje první fázi kolektivizace na Havlíčkobrodsku. Tato první kapitola vychází z bakalářské práce.¹ Nevšimá si pouze průběhu zakládání jednotných zemědělských družstev, ale také útlaku soukromě hospodařících zemědělců, což lze považovat za významný průvodní jev týkající se kolektivizace.

Na Havlíčkobrodsku bylo zemědělství tradičním zdrojem obživy, průmyslová výroba byla soustředěna pouze v Havlíčkově Brodě. Tato oblast je dodnes zaměřena na pěstování brambor, o čemž svědčí i umístění Výzkumného ústavu bramborářského v okresním městě.

V druhé kapitole je obsaženo téma, jež se týká krize kolektivizačního procesu mezi lety 1953–1955. Ilustruje, že kolektivizace v těchto letech sice polevila a docházelo i k rozpadu stávajících družstev, nicméně se jednalo období, které předznamenalo dokončení celé kolektivizace se vším, co s tímto procesem souviselo.

Třetí kapitola mapuje závěrečnou fázi kolektivizace. První podkapitola si všímá ekonomické stránky jednotlivých JZD, jejich vzniků, hospodaření, problémů i úspěchů. To vše v komparaci s celorepublikovým, ale také krajským měřítkem. Další tři části nahlíží na soukromě hospodařící zemědělce. Jsou děleny podle rozdělení takových zemědělců, tj. na kulaky, střední rolníky a kovorolníky.

Závěrečná kapitola se věnuje proměně venkova, která byla v notné míře zapříčiněna kolektivizací, přičemž tato proměna byla patrná právě v druhé fázi kolektivizačního procesu. Stěžejními body této kapitoly jsou vztahy na vesnici (mezi členy družstva, představenstvem JZD apod.), rozvoj zemědělského školství vyplývající z nutnosti získat do zemědělství odborníky, pozvolně zvyšující se úroveň venkovského obyvatelstva, věková struktura vesnice, působení propagace na venkovské obyvatelstvo

¹ Jiří RÁSL, *Kolektivizace zemědělství v okrese Havlíčkův Brod v letech 1949–1953*, Hradec Králové 2013, s. 53, bakalářská práce.

z různých zdrojů, rozvíjející se kulturní život nebo výstavba objektů v rámci JZD, kterou došlo ke změně tváře každé vesnice.

Hlavním zdrojem diplomové práce byly prameny ze Státního okresního archivu Havlíčkův Brod. Práce vychází z fondů ONV Havlíčkův Brod a OV KSČ Havlíčkův Brod. Fond ONV Havlíčkův Brod obsahoval velmi podrobné informace o veškerém fungování jednotných zemědělských družstev na okrese. Konkrétně se jednalo o záležitosti týkající se financí, účetnictví, plnění dodávek, mechanizace, strojních traktorových stanic, hektarových výnosů, stavu kusů dobytka nebo informace ohledně soukromě hospodařících zemědělců. Pro závěrečnou kapitolu byl důležitý zejména karton 219 obsahující spisy předsedy ONV z let 1951 – 1960. Karton obsahoval zprávy ze všech možných zdrojů, od tajemníků MNV po náčelníka Veřejné bezpečnosti. Prostřednictvím těchto pramenů bylo možné nahlédnout do klimatu na vesnici a přiblížit tak jednotlivé změny v průběhu druhé fáze kolektivizace. Fond OV KSČ poskytl převážně informace vycházející z okresních konferencí v jednotlivých letech. Některé informace bylo třeba brát s rezervou, neboť se např. údaje o úspěších z roku 1956 rozcházely s údaji ze složek fondu ONV Havlíčkův Brod, avšak např. diskuzní příspěvky z konferencí nabízely vhled do smýšlení některých venkovských obyvatel.

Pro přiblížení funkce a fungování propagace posloužily *Vesnické noviny* Havlíčkův Brod. Bylo možné porovnat podobu titulků a styl článků v jednotlivých etapách kolektivizace. Kromě přímé propagace články informovaly o mezinárodní politice, úspěších kolektivizačního procesu, počtu založených JZD nebo kulturních akcích. Noviny nebyly v druhé fázi, co se týče „lynčování“ soukromých zemědělců, tak důrazné, avšak články negativně poukazující na stále soukromě hospodařící zemědělce nechyběly.

Dnešní okres Havlíčkův Brod svým rozsahem neodpovídá Havlíčkobrodsku do roku 1960. Za účelem přiblížení této problematiky práce čerpá z knihy věnující se správním dějinám.² Kvůli některým informacím, které se týkaly obecného vývoje komunistického Československa, byla využita publikace Karla Kaplana.³

² Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha 2007, s. 450.

³ Karel KAPLAN, *Kronika komunistického Československa: Doba tání 1953–1956*, Brno 2005, s. 772.

Významným autorem, který se ve svých pracích věnoval kolektivizačnímu procesu, byl Karel Jech. Jechovy práce⁴ se zaměřují převážně na perzekuce tzv. vesnických boháčů, nicméně kromě tématu Akce K (kulak) obsahují širší informace o kolektivizaci v celorepublikovém kontextu. Podobně se kolektivizačnímu procesu věnují i další autoři, např. Jana Burešová⁵ nebo Petr Blažek s Michalem Kubálkem.⁶ Samotné druhé fázi kolektivizace věnoval pozornost Jiří Pernes,⁷ jehož studie vyšla ve sborníku *Závěrečná fáze kolektivizace 1957–1960* s několika dalšími příspěvky, které se zaměřují např. na konkrétní oblasti. Je jím také studie Michala Stehlíka⁸, jež byla zacílena přímo na Jihlavský kraj, tedy kraj, v němž se okres Havlíčkův Brod nacházel.

Důležitým informačním zdrojem pro závěrečnou kapitolu diplomové práce se stala kniha Karla Kaplana⁹ sledující proměny venkovské společnosti, a to v širokých souvislostech celého kolektivizačního procesu. Kaplan si totiž všímá proměny společnosti právě v závislosti na politických a ekonomických změnách, a to hlavně v otázkách změn sociální situace zemědělců. Dalším zdrojem, který posloužil k přiblížení problematiky propagace v období kolektivizačního procesu, se stal sborník *Kolektivizace v Československu*,¹⁰ konkrétně studie Anny Macourkové¹¹ sledující úlohu propagandy v obecné rovině a v různých hlediscích, a Moniky Dobrovolné,¹² jejíž stať se zaměřila na propagandu v regionálním tisku, konkrétně v okrese Chotěboř, který s havlíčkobrodským okresem sousedil (dnes je Chotěboř součástí okresu Havlíčkův

⁴ Karel JECH, *Soumrak selského stavu 1945–1960*, Praha 2001, s. 252.

Karel JECH, *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, Praha 2008, s. 334.

⁵ Jana BUREŠOVÁ, *Politický a institucionální rámec kolektivizace zemědělství v Československu se zaměřením na historická východiska*, in: Petr BLAŽEK – Karel JECH – Michal KUBÁLEK, *Akce "K": Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy, dokumenty*, Praha 2010, s. 17–60.

⁶ Petr BLAŽEK – Michal KUBÁLEK, *Akce „Kulak“: Přijetí, uplatňování a zrušení směrnice tří ministrů*, in: Petr BLAŽEK – Karel JECH – Michal KUBÁLEK, *Akce "K": Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy, dokumenty*, Praha 2010, s. 61–150.

⁷ Jiří PERNES, *Závěrečná etapa kolektivizace zemědělství v Československu 1957–1960*, in: eds. Vladimír BŘEZINA – Jiří PERNES, Jiří, *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957–1960*, Brno 200, s. 9–55.

⁸ Michal STEHLÍK, *Jihlavský kraj v procesu kolektivizace 1948 – 1960*, in: eds. Vladimír BŘEZINA – Jiří PERNES, Jiří, *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957–1960*, Brno 200, s. 181–198.

⁹ Karel KAPLAN, *Proměny české společnosti (1948–1960). Část druhá Venkov*, Praha 2012, s. 467.

¹⁰ eds. Jaroslav ROKOSKÝ – Libor SVOBODA., *Kolektivizace v Československu*, Praha 2013, s. 473.

¹¹ Anna MACOURKOVÁ, *Komunistická propaganda a agitace v období kolektivizace*, in: eds. Jaroslav ROKOSKÝ – Libor SVOBODA., *Kolektivizace v Československu*, Praha 2013, s. 140–147.

¹² Monika DOBROVOLNÁ, *Úloha propagandy na stránkách regionálního tisku v procesu kolektivizace půdy na Chotěbořsku*, in: Jaroslav ROKOSKÝ – Libor SVOBODA (edd.), *Kolektivizace v Československu*, Praha 2013, s. 152–160.

Brod). V neposlední řadě lze uvést příspěvek Anežky Stříbrné¹³, který zmapoval sousedské vztahy v období kolektivizace.

¹³ Anežka STŘÍBRNÁ, *Kolektivizace zemědělství a sousedské vztahy – příklad obce Vranice v okrese Kutná Hora v letech 1948-1960*, in: Jaroslav ROKOSKÝ – Libor SVOBODA (edd.), *Kolektivizace v Československu*, Praha 2013, s. 396-401.

1. První fáze kolektivizace na Havlíčkovobrodsku

1. 1 Zakládání JZD

V únoru roku 1948 proběhl v Československu komunistický převrat. Tím došlo k připoutání Československa k zemím východního bloku. V zemědělství se začala prosazovat kolektivizace, tedy proces spojený se zakládáním jednotných zemědělských družstev, scelováním půdy, útlakem sedláků s vyšší výměrou půdy, atp. Tato první kapitola vychází z bakalářské práce.¹⁴

Na českém venkově byla všeobecně známá situace týkající se zakládání kolchozů v Sovětském svazu a většina českých a slovenských rolníků, kteří svůj majetek dědili z generace na generaci, měla z podobného průběhu v Československu strach. V prvních měsících po komunistickém převratu se na zemědělství nedostávalo, avšak na konci června 1948 představitelé předsednictva KSČ schválili cestu kolektivizace „sovětského typu.“¹⁵ Od podzimu se pak začalo s hledáním třídních nepřátel na vesnici, za které byli vybráni tzv. vesničtí boháči, resp. kulaci. I když bylo podle čerstvé ústavy zaručeno soukromé vlastnictví do 50 ha, ministr zemědělství Ďuriš sám nabádal k obcházení – stačilo zvýšit míru dodávek na nespílitelný limit, a sankce uvalené na vesnické boháče pak byly nasnadě.¹⁶

Ze strany rolníků nebyl od začátku kolektivizace o zakládání družstev téměř žádný zájem. O rozložení zemědělců (podle výměry půdy) na Havlíčkovobrodsku po začátku kolektivizačního procesu vypovídá tabulka č. 1.¹⁷ Je z ní patrné, že zde převažovali drobní a střední rolníci, kterých bylo na 90%. Na vesnicích pracovali agitátoři a snažili se rolníky k založení JZD přesvědčit, ale výsledky to nepřinášelo.

¹⁴ Jiří RÁSL, *Kolektivizace zemědělství v okrese Havlíčkův Brod v letech 1949–1953*, Hradec Králové 2013, s. 53, bakalářská práce.

¹⁵ Jana BUREŠOVÁ, *Politický a institucionální rámec kolektivizace zemědělství v Československu se zaměřením na historická východiska*, in: Petr BLAŽEK – Karel JECH – Michal KUBÁLEK, *Akce "K": Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy, dokumenty*, Praha 2010, s. 33.

¹⁶ Karel JECH, *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, Praha 2008, s. 62.

¹⁷ Státní okresní archi Havlíčkův Brod (dále jen SOKA HB), f. OV KSČ, kart. 1 Okresní konference, V. Okr. konference 9.-10.4 1949, s. 22–23.

Příčinu je možné spatřovat i v nepřipravenosti agitátorů, neboť většinou pocházeli z průmyslových podniků a v podstatě ani nedokázali zemědělcům odpovídat na dotazy, které se týkaly např. výhod založení JZD apod. Někdy se agitátoři setkali i s takřka fyzickým odmítáním, kdy na ně měli rolníci pouštět psy.¹⁸

Tabulka č. 1:

Počet zem. usedlostí: 4589		v %
Do 0,50 ha	512	11
0,50 – 1 ha	430	9
1 – 2 ha	446	10
2 – 5 ha	961	21
5 – 10 ha	956	21
10 – 20 ha	857	19
Nad 20 ha	427 (vč. státních statků)	9

Každopádně v dubnu roku 1949 bylo již možné sledovat menší úspěchy agitačních akcí – bylo založeno celkem 8 JZD a členská základna se zvýšila o 80% na 261 členů. Nárůst členské základny se každý rok projevoval především v průběhu žní, popř. jarních či podzimních akcích. V roce 1950 se na okrese nacházelo již 25 JZD. Členská základna se zvyšovala, a protože bylo cílem uvolnit pracovní sílu ze zemědělství pro průmysl, byly do JZD verbovány i ženy. Na Havlíčkobrodsku za tímto účelem vzniklo ženské hnutí, jehož masovou organizací byl Československý svaz žen. Asi 20% členek hnutí bylo členkami JZD.¹⁹

Obecně však v dalších letech Havlíčkobrodsko (podobně jako celý Jihlavský kraj) zaostávalo za republikovým průměrem. Během roku 1951 např. nedošlo k založení ani jednoho JZD. V některých družstvech se navíc začaly vyskytovat problémy se společnou prací. Tak např. v Kamenné v JZD vše fungovalo do té doby, než byl družstvu přidělen myslivecký revír. Předtím tamější družstvo přešlo do II. výrobního

¹⁸ J. RÁSL, *Kolektivizace ...*, s. 19.

¹⁹ *Tamtéž*, s. 19-22.

typu, došlo k rozorání mezí a scelení půdy (HTÚP) a práce probíhaly podle představ OV KSČ. Po přidělení mysliveckého revíru ale začala práce na zemědělských plochách upadat, většina družstevníků (včetně komunistů) byla pro rozpuštění JZD. Rozpuštění bylo nakonec zabráněno „shora“.²⁰ O vývoji kolektivizačního procesu v první fázi vypovídá tabulka č. 2.

Tabulka č. 2 – Stav JZD v okrese²¹

	III. typů	II. typů	I. typů	Přípr. výbor
K 31. 12. 1950	0	9	7	5
K 31. 12. 1951	6	6	9	4
K 31. 6. 1952	9	3	9	4
K 31. 12. 1952	29	7	6	0
K 11. 3. 1953	34	5	6	0

Je patrné, že největší rozmach v zakládání a rozvoji JZD nastal v druhé polovině roku 1952, kdy navíc členská základna stoupla o 1824 členů (o 241%). V souvislosti s tím se zvětšovala rozloha zemědělské půdy v socialistickém sektoru. Do března roku 1953 ještě sice přibýlo několik JZD, vzrostla rozloha půdy a zvýšila se členská základna, ale na podzim se situace změnila v důsledku celorepublikové krize procesu kolektivizace.

Kolektivizace se týkaly i ČSSS a STS. Státní traktorové stanice měly za úkol podporovat vznikající družstva prostřednictvím mechanizace, Československé státní statky byly chápány jako vzory pro vznikající JZD. Jenže ani jedno nefungovalo tak, jak si vedení strany představovalo. STS chyběla potřebná mechanizace, součástky nebo

²⁰ *Tamtéž*, s. 23-25.

²¹ SOKA HB, f. OV KSČ, k. 1 Okresní konference, IX. Okr. konference 1953, s. 31.

pracovní síla, kdy traktoristé odcházeli na povinnou vojenskou službu a náhrada za ně nebyla.²²

Představa teoretiků, že budou státní statky fungovat jako vzory pro vznikající družstva, se nenaplnila. ČSSS ve většině případů nefungovaly zrovna efektivně. Mnohdy dokonce zaostávaly za vznikajícími družstvy ve více ohledech (produkce, plnění dodávek, mechanizace,...).²³ V první fázi kolektivizace se na Havlíčkobrodsku skládaly ČSSS z 23 hospodářství, postupně sdružených do 8 středisek. Dodávky byly sice povětšinou plněny, nicméně se projevovala spousta negativních rysů, jako např. nedostačující mechanizační prostředky, jejich špatné využívání, špatné obhospodařování nově získané půdy (např. od vyvlastněných kulaků), nedostatečná zkušenosti s prací s plodinami (v roce 1951 byly velmi brzy zasazeny brambory, důsledkem bylo přemrznutí sadby), atp. V roce 1950 došlo i k úbytku pracovních sil, a to z důvodu odsunu Němců, kteří v ČSSS pracovali, nebo odchodu pracovníků do průmyslu. Až katastrofálním stavem se někdy vyznačovaly též hospodářské budovy statků.²⁴

1. 2 Nátlak na soukromě hospodařící zemědělce

Celý kolektivizační proces doprovázel i boj proti tzv. kulakům. Pro komunistickou diktaturu bylo důležité nacházet třídní nepřátele (teorie o zostřování třídního boje). Na vesnicích byl za takového nepřitele považován právě kulak neboli vesnický boháč. Kulak byl však pouze pojem, slovo. Bylo tedy třeba stanovit vlastnosti takového kulaka a spojovat s tímto slovem negativní konotace. Kritérií, podle kterých docházelo k určování kulaků, bylo hodně, např. výměra půdy, zaměstnanci, politické názory, plnění dodávek atp.

S tzv. akcí K (kulak) se začalo po vyhlášení Směrnice tří ministrů 1. listopadu 1951. Nástup akce K nebyl tak úspěšný, jak si ÚV KSČ představoval, proběhl velmi pozvolně a nakonec byl přerušen. Aparát státu a KSČ totiž nebyl na tak rozsáhlou akci

²² J. RÁSL, *Kolektivizace zemědělství...*, s. 18-29.

²³ J. BUREŠOVÁ, *Politický a institucionální rámec kolektivizace*, s. 29–30.

²⁴ J. RÁSL, *Kolektivizace zemědělství...*, s. 20–24.

připraven. Na Havlíčkobrodsku došlo do prosince roku 1953 k vysídlení celkem 29 rodin. Většina rodin byla přesídlena v rámci kraje a 15 z nich dokonce v rámci okresu, přitom cílem akce K bylo mimo jiné naprosto zprerthat vazby takových rodin at' už po příbuzenské linii nebo na prostředí. O naprosté neefektivitě akce K svědčí i případ, kdy došlo k likvidaci kulaka, ale souběžně s tím i k likvidaci prosperující usedlosti. Nebyl totiž nikdo, kdo by se o usedlost (především dobytek) postaral. Obecně v této době dávaly jak ČSSS, tak JZD ruce pryč od usedlostí vysídlených kulaků, protože s usedlostmi nepřibyl pouze majetek, ale hlavně přemrštěné dodávkové úkoly, které sloužily jako prostředek k perzekuci kulaků v případě neplnění.²⁵

Stanovit vlastnosti kulaka se pro představitele OV KSČ ukázalo jako nesplnitelný úkol. Kritéria usvědčování kulaků tak byla celkem fádňní a mnohdy docházelo k odsuzování i středních rolníků, kteří byli původně chápáni jako pilíř kolektivizace. V okrese Havlíčkův Brod se podle statistik ONV nacházelo 235 kulaků. Podle zákona č. 55/1947²⁶ bylo potrestáno 52 vesnických boháčů.²⁷ A nejednalo se „pouze“ o trestní stíhání. „Lynčování“ kulaků na Havlíčkobrodsku probíhalo prostřednictvím Vesnických novin (*„Abychom dlouze nemuseli jmenovat obce, které nám dobře plní dodávky mléka a které nikoliv, ptáme se: proč může plnit obec Okrouhlice dodávku mléka na 100 procent? Proč? Protože v této obci není žádný kulak. (...) Proč neplní obec Kojetín, která plní pouze na 20 procent, (...) Protože v těchto obcích jest víc kulaků.“*)²⁸, zvyšováním limitů dodávek na nesplnitelnou úroveň, veřejným poukazováním na vesnické boháče, štvaním sousedů proti velkým sedlákům atd.

Obecně s postupem proti kulakům ale OV KSČ spokojen nebyl. Vesnické organizace totiž někdy odmítaly kulaky určovat, popř. hodnotit. Problémy po odsouzení

²⁵ *Tamtéž*, s. 42.

²⁶ Zákon č. 55/1947 Sb., o pomoci zemědělcům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu z 1. dubna 1947.

Podle tohoto zákona bylo povinností držitelů půdy tuto půdu řádně obdělávat; ti, kdo by nesprávně půdu obdělávali, mohli být sankciováni. V době kolektivizačního procesu byla zdůrazňována hlavně represivní funkce tohoto zákona. Podle doplňující vyhlášky pak mohli být kulakům vykupovány (vyvlastněny) mechanizační prostředky při špatném využívání atp.

K. JECH, *Kolektivizace...*, s. 64.

²⁷ SOKA HB, f. ONV HB, k 211, sign. 614 Kulaci,...

²⁸ *Okresní zemědělské noviny Havlíčkův Brod*, ročník III, 1953, č. 23, s. 3.

kulaků nastávaly hlavně pro JZD, která nevěděla, co s přidělenou půdou a co s přiděleným dobyt看em.²⁹

I přesto, že celorepublikově nedosáhly perzekuce vesnických boháčů předpokladů ÚV KSČ, vysídlování a jiné útoky na tradiční statkáře znamenaly obrovský zásah do sociální skladby vesnice.³⁰ Na Havlíčkobrodsku se vystěhování týkalo k prosinci roku 1953 29 rodin. Mimo kraj bylo vysídleno 6 rodin, přesídleno v rámci kraje 8 a v rámci okresu 15 rodin.³¹

²⁹ SOKA HB, f. OV KSČ, k. 1 Okresní konference, IX. Okr. konference 1953, Zpráva o výsledku hospodaření u některých JZD v okrese, s. 38.

³⁰ Petr BLAŽEK – Michal KUBÁLEK, *Akce „Kulak“: Přijetí, uplatňování a zrušení směrnice tří ministrů*, in: Petr BLAŽEK – Karel JECH – Michal KUBÁLEK, *Akce "K": Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy, dokumenty*, Praha 2010, s. 119.

³¹ SOKA HB, f. ONV HB, k. 211, Zjišťovací dotazníky vesnických boháčů (1953-1954).

2. Krize kolektivizace v letech 1953-1955

Roku 1953 se projevil útlum a oslabení moci komunistických režimů v Evropě. Životní úroveň obyvatel byla na nízkém stupni, ekonomika se nacházela na pokraji zhroutilí, a proto se objevila potřeba změn. V NDR proběhlo červencové povstání, v Maďarsku stávky. V Československu byla v tomto roce prosazena měnová reforma.³² Slibované změny u nás komunistický režim nepřinesl a ekonomický úpadek, popř. snižující se životní úroveň obyvatelstva, vedly ke stupňování napětí napříč společností. V tomto roce umřel J. V. Stalin a také K. Gottwald. Do čela státu se dostal Antonín Zápotocký, generálním tajemníkem se pak stal Antonín Novotný.

Československu přinesla velmi negativní dopad měnová reforma z roku 1953. Lidé přišli přes noc o své úspory a všechny vrstvy obyvatelstva tak byly více či méně touto reformou poznamenány. I když se do jisté míry podařilo stabilizovat ekonomiku a zbrzdit zvyšující se inflaci, společnost uklidněna nebyla.

Krize komunistického režimu se promítla i do zemědělství, resp. kolektivizačního procesu, což se projevilo mezi lety 1953 a 1955. Toto období lze považovat za v podstatě klidné období mezi první fází a fází druhou, kdy došlo k dovršení kolektivizace.³³

Na druhou polovinu roku 1953 bylo vrcholnými představiteli KSČ plánováno zakládání dalších JZD. Zemědělství odborníci však doporučovali, aby byla raději upevňována stávající JZD, z nichž velký počet vznikl v nedávné době. Ani v této době nebyla dodržována prosazovaná zásada dobrovolného vstupu do družstva. Neustálá nespokojenost zemědělců s nátlakem a neuspokojivou ekonomickou situací vedla k hromadnému odlivu členů, který tak vystřídal příliv z první poloviny roku 1953.³⁴

Krizi neprospěla ani mezinárodní situace, neboť v červnu proběhlo povstání v NDR a zprávy o znepokojující situaci přicházely i z Maďarska. Pokud lze něco považovat za pomyslný hřebík do rakve, byl to projev nového prezidenta Antonína Zápotockého na Klíčavské přehradě ze začátku srpna 1953. Tento projev bylo možné

³² Karel KAPLAN, *Kronika komunistického Československa: Doba tání 1953–1956*, Brno 2005, s. 63-64.

³³ K. JECH, *Kolektivizace...*, 207.

³⁴ Karel KAPLAN, *Proměny české společnosti (1948-1960). Část druhá Venkov*, Praha 2012, s. 254–255.

vnímat všelijak, ale krizi „napomohla“ hlavně tvrzení, že násilné zakládání nebylo správné a fungování takto založených družstev tedy zákonitě nemůže fungovat. Největší nelibost stranických kolegů si Zápotocký vysloužil tím, že připustil odchod členů ze stávajících JZD: „*A těm, kteří si myslí, že si pomohou tím, že z družstev utečou, těm můžeme docela otevřeně říci: nic si nepomůžete (...) My vám nebudeme bránit, ale vezte na vědomí, že zemědělskou výrobu zvýšit musíme.*“³⁵ S projevem nesouhlasila většina stranických představitelů, např. i Antonín Novotný, který nejvíce Zápotockému vytykal, že jeho projevy nebyly předtím projednány na schůzi vedení KSČ. Novotný si nechal od krajů vypracovat hlášení, která se shodovala v tom, že Zápotockého projev spustil odchod rolníků z JZD a tito vítali proslov s nadšením.³⁶ ONV Havlíčkův Brod sváděl důsledky projevu Zápotockého na překrucování třídním nepřítelem, což mělo vyústit ve zvýšený počet odhlášek.³⁷ Větší objektivita a sebekritika tedy orgánům ONV stále chyběla.

Na zvýšené odhlášky musela KSČ reagovat. To se projevovalo vydáváním směrnic hlavně k politickým opatřením, např. podáváním častých zpráv o situaci na vesnici, prohloubením politické činnosti, vysíláním agitačních brigád atd. Závažnější zprávou pro KSČ bylo, že z JZD začínali vystupovat i komunisté. Příčiny takového stavu byly vysvětlovány tradičně jmenováním subjektivních činitelů, mezi které patřily např. špatné poměry v JZD, morálka členů, nedostatečné vedení atp.³⁸

V havlíkobrodském okrese byla jako pasivní JZD na konci 3. čtvrtletí roku 1954 prohlášena družstva ve Štokách, Petrovicích, Vysoké, Šlapanově a Bartoušově.³⁹ V Bartoušově dokonce došel postupný rozklad JZD do takového stavu, kdy předseda JZD vyzýval členy družstva obecním rozhlasem k tomu, aby podávali odhlášky.⁴⁰

I přes krizi kolektivizace pokračovalo pošlapávání tradičních sousedských vztahů na vesnici. Zapálení družstevníci a zastánci kolektivizace v JZD povětšinou zůstávali, a pokud některý ze sousedů podal odhlášku, byl označen jako „rozbíječ

³⁵ *Rudé právo*, ročník 33., 1953, č. 213, s. 1.

³⁶ K. KAPLAN, *Proměny...*, s. 257.

³⁷ SOKA HB, f. ONV HB, k. 196, sign. 179, konference JZD (1951-1954).

³⁸ Tamtéž.

³⁹ SOKA HB, f. ONV HB, k. 210, sign. 600, JZD všeobecné záležitosti.

⁴⁰ Tamtéž.

družstva,“ popř. dokonce jako třídní nepřítel. I když se povedlo členům vystoupit, zpět dostávali zanedbanější pozemky na méně výhodných místech.⁴¹

Krise kolektivizace se neustále prohlubovala. Odchod členů i rozpad jednotlivých JZD pokračoval a výstup se týkal jak nekomunistů, tak členů KSČ. Různé přesvědčovací akce zůstaly bez výsledků a stranické vedení na to muselo reagovat. Prvním velkým rozhodnutím bylo to, že se zemědělství posunulo na přední příčky žebříčku důležitosti hospodářských odvětví. Druhou důležitou věcí se stala proměna přístupu k drobným a středním rolníkům, kteří hospodařili soukromě. Začalo se totiž s podporou jejich výroby, a to i z toho důvodu, že jejich výroba tvořila většinovou část.⁴² Zemědělcům se též podařilo prosadit si snížení dodávek.⁴³

Pro roky 1955 - 1957 byly vedením strany vyhlášeny „Směrnice pro podstatné zvýšení zemědělské výroby.“ Vytyčeným cílem bylo zvýšit zemědělskou výrobu, a to v krátké době. Směrnice se zabývaly i dalšími problémy v zemědělství, kupř. neobdělávanou půdou, řízením, plánováním atd. Prostřednictvím naplňování obsahu směrnic mělo dojít k zastavení krize a vytvoření podmínek pro rozvoj JZD. V druhé polovině roku 1955 byl zaznamenán příchod vysokého počtu nových členů. Jednalo se převážně o ženy stávajících družstevníků. Čtvrtina JZD se v této době nacházela (i přes finanční podporu státu) v kritické situaci.⁴⁴

⁴¹ K. KAPLAN, *Proměny...*, s. 270.

⁴² *Tamtéž*, s. 273-275.

⁴³ K. JECH, *Kolektivizace...*, s. 207.

⁴⁴ K. KAPLAN, *Proměny...*, s. 275-280.

3. Nástup druhé fáze kolektivizace a její dovršení

3.1 Ekonomická stránka JZD

V polovině roku 1955 vystřídala období úprků z JZD poslední fáze kolektivizace. Nastoupila vyhlášením kampaně za další hromadné zakládání družstev. Na plánech k novým JZD se pracovalo od dubna a května. Důraz byl kladen na získání drobných rolníků, jejichž prostřednictvím mělo dojít k získání rolníků středních. Právě ve středních rolnících spatřoval ÚV KSČ základní stavební kámen kolektivizace, zatím však bylo 70% těchto rolníků stále mimo JZD.⁴⁵

V této době se ještě soukromě hospodařící zemědělci domnívali, že režim viděl chyby kolektivizace, a tak od ní nastane odklon. Na konci června však Antonín Zápotocký pronesl projev, ve kterém se věnoval právě JZD a kolektivizaci jako takové. Prohlášením, že budoucnost vidí v jednotných zemědělských družstvech, dal jasně najevo, jak se bude celá zemědělská politika vyvíjet dál.⁴⁶

Na vesnice začali být vysíláni uvědomělí členové strany. Hlavní úkoly byly shrnuty do několika bodů, zejména měli agitovat ve prospěch zakládání JZD (i v případě, že byla v konkrétní vesnici menšina pro založení), nabírat nové členy, udržet stávající družstva atd. Velký důraz byl kladen i na působení sdělovacích prostředků. Boj proti vesnickým boháčům v této fázi nebyl tolik důležitý.⁴⁷

Snaha o co nejrychlejší dokončení kolektivizace byla logická. Za hlavní úkol bylo X. sjezdem OV KSČ v Havlíčkově Brodě uloženo jednotlivým JZD podstatné zvýšení výroby.⁴⁸ Stále více se totiž prohluboval rozpor mezi vzrůstající spotřebou potravin a nižší zemědělskou produkcí.⁴⁹ Okresní výbor KSČ v Havlíčkově Brodě si tyto směrnice vzal k srdci a rozpracoval je podle podmínek okresu, přičemž hlavním kritériem pro stanovení výše dodávek byla půda. Zároveň bylo konstatováno, že např.

⁴⁵ K. KAPLAN, *Proměny...*, s. 279.

⁴⁶ Jiří PERNES, *Závěrečná etapa kolektivizace zemědělství v Československu 1957-1960*, in: eds. Vladimír BŘEZINA – Jiří PERNES, Jiří, *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957-1960*, Brno 200, s. 9-10.

⁴⁷ K. KAPLAN, *Proměny...*, s. 281-283.

⁴⁸ SOkA Havlíčkův Brod, f. OV KSČ, karton 2. Okresní konference (1955-1958), Okr. konference 1956.

⁴⁹ K. KAPLAN, *Proměny české společnosti ...*, s. 283.

v Lípě se o půdu starají dobře, protože obdělávají veškerou půdu, avšak ve Skuhrově leželo až 50 ha ladem. Celkově se dostavila spokojenost s hektarovými výnosy, které se oproti roku 1954 zvýšily u většiny plodin. Úspěch nebyl přičítán pouze lidskému faktoru nebo mechanizačním prostředkům, ale i příznivému počasí. Nedostatky se projevovaly v produkci masa, mléka a vajec, tedy v živočišné výrobě. Za problémy v tomto odvětví stál nedostatek krmiv a nedostatečná zootechnická a veterinární služba ONV (např. úhyn selat byl až 12 %).⁵⁰

I na Havlíčkovobrodsku se začalo s upevňováním stávajících JZD. Došlo k zpřesnění odměňování podle množství a kvality práce a někde nastalo i vyplácení odměn za práci (např. v Cibotíně nebo ve Štokách). Z 20 stávajících JZD na okrese došlo ke splnění, popř. překročení naplánovaných tržeb u 17 JZD. Průměrně se pracovní jednotka pohybovala okolo 13 Kč, nejhůře na tom byli družstevníci v Petrovicích (3 Kč), zato dvě družstva se dokonce dostala k 20-30 Kčs (ve Ždírci u Polné to bylo 24, 80 Kčs).⁵¹

Členská základna JZD na okrese se od července roku 1955 do konce roku rozrostla o 56 nových členů, i když 42 členů vystoupilo nebo bylo vyloučeno. Okresní konference se zmiňuje i o problému, kdy stávající členové odmítali příchod členů nových (např. ve Ždírci u Jilemníku nebo Hurtově Lhotě). Nově byla založena JZD v Dobroníně (170 ha) a ve Věžničce (267 ha). Úspěch to byl, ale nezájem komunistů v čele jiných obcí (Poděbavy, Skuhrov,...) představitelům OV KSČ vadil. „*Komunisté nesmí říkat, že je třeba založit družstvo, ale jednat dle hesla „za mnou do družstva“ a né uhýbat, když se jedná o jeho založení.*“⁵² Pasivitu členů KSČ na vesnici viděli jako problém i komunisté ve funkcích, podobně jako „*nesprávný poměr mnoha komunistů k soukromým zemědělcům.*“⁵³

Jelikož kampaň z roku 1955 nesplnila očekávané, přišla další v lednu roku 1956. I když to s ohledem na vnitřní i vnější problémy komunistické strany (ohlas Chruščovova referátu na XX. sjezdu sovětských komunistů) nevypadalo na velký posun kolektivizace, situace byla přesně opačná. Byla schválena druhá pětiletka (1956-1960) a

⁵⁰ SOkA Havlíčkův Brod, f. OV KSČ, karton 2. Okresní konference (1955-1958), Okr. konference 1956.

⁵¹ *Tamtéž.*

⁵² *Tamtéž.*

⁵³ K. KAPLAN, *Proměny...*, s. 285.

za hlavní úkol pro zemědělství byl označen vzestup výroby na úroveň výroby průmyslové. Během tohoto roku vzniklo celkem 1156 JZD v celém Československu, na druhém místě v počtu nových JZD se umístil Jihlavský kraj (186).⁵⁴

Pro okres Havlíčkův Brod bylo na rok 1956 plánem stanoveno rozšíření orné půdy o 90 ha, což dodrženo nebylo (nakonec pouze o 18 ha). Navíc tu byla ještě existence 805 ha rezervní půdy, kterou spravovali soukromí zemědělci. Mimo to bylo zjištěno, že na 127 ha půdy nebylo obdělávání zajištěno vůbec. Nakonec byla půda před jarními pracemi převedena k dočasné správě JZD a ČSSS, ale částečně i do rukou soukromých zemědělců. I přesto nebylo obděláno zhruba 15 ha.⁵⁵

Jiné to bylo s dodržáním výměry půdy jako takové. Místo původně plánovaných 6079 ha se podařilo rozšířit půdu na 7806 ha, tedy o 128%. Nejvíce půdy s sebou přineslo devět nově založených družstev (1812 ha). I přes nepříznivé počasí před jarními či žňovými pracemi se podařilo dosáhnout výsledků, které byly nad stanovené plány. Vlna kritiky se snesla hlavně na STS a její pracovníky, kteří „*neprojevili více vlastní iniciativy úkol lépe plnit.*“⁵⁶

Vzhledem k problémům s živočišnou výrobou, které vycházely na světlo v předešlém roce, došlo k přeorganizování zootechnické služby. Ta byla rozdělena do šesti obvodů, kdy v každém obvodu působil obvodní zootechnik, který měl přidělená družstva, ale i soukromé zemědělce. Veterinární služba se rozdělila do sedmi obvodů. Tato opatření přinesla výsledky, např. se Havlíčkobrodsko stalo jedním z mála okresů, kde se neprojevila žádná nebezpečnější nákaza skotu; zároveň došlo ke zvýšení produkce živočišné výroby.⁵⁷

Poslední čtvrtina roku 1956 se nesla v tradičním duchu. V plánování se kladl důraz na obdělávání veškeré půdy, zakládání nových JZD, rozšiřování členské

⁵⁴ *Tamtéž*, s. 289-291.

⁵⁵ SOkA Havlíčkův Brod, f. ONV HB, k. 235, sign. 154, plánování, roční zpráva o hospodaření okresu (1950-1960).

⁵⁶ *Tamtéž*.

⁵⁷ *Tamtéž*.

základny, neustálou agitaci ve prospěch družstev a obecně proškolení všech složek, které působily v JZD.⁵⁸

Masový postup kolektivizace nastal v roce 1957. O nutném přebudování zemědělské výroby prostřednictvím JZD jednalo politické byro ÚV KSČ v únoru. Hlavní úkoly byly uloženy propagandě a agitaci, konkrétně mělo dojít k vydání sborníků, které by pomohly pochopit, jak si vedení KSČ představuje co nejrychlejší dokončení kolektivizace. V březnu poté proběhl III. celostátní sjezd JZD, kde přednesl projev ministr zemědělství a lesního hospodářství Michal Bakuľa. Vyzdvihl, že zemědělství dosáhlo předválečné úrovně, avšak požadoval splnění usnesení celostátní konference KSČ, tedy zvýšit zemědělskou produkci o 30% do roku 1960, a dokončit tak kolektivizaci zemědělství.⁵⁹ V červnu byli svoláni vedoucí tajemníci ÚV KSČ, aby plánované dokončení kolektivizace projednali. Účastnil se Antonín Novotný, který shrnul časté chyby, kterých by se mělo zemědělství vyvarovat. Za chyby označil už celkem „tradiční“ jevy jako chabou politickou činnost na vesnici, nedostatečný třídní boj (a účast kulaků v JZD), likvidaci zaostávajících JZD, málo rozsáhlou pomoc patronátních závodů atp. Navíc pojal „význam združstevňování jako nejvyšší úkol současné politiky.“⁶⁰ Ze slov A. Novotného je patrné, že za prozatímně nedokončeným procesem kolektivizace byly stále viděny tytéž chyby, převážně politického charakteru (nedostatečné prosazování politiky KSČ apod.).

Hlavním pilířem pro úspěch kolektivizace se měli stát střední rolníci (držitelé 5-15 ha). Pověštinou se jednalo o zkušené hospodáře, kteří věděli, jak řídit práce na rozsáhlejších pozemcích, což se potvrzovalo i tím, že JZD, která řídili střední rolníci, prosperovala. Ostatně v této době měli soukromě hospodařící střední rolníci v držbě až 51% půdy z veškeré výměry ČSR. Nedá se tedy říct, že by tito rolníci zrovna o vstup do JZD stáli, proto kladl Bakuľa důraz na to, aby se středním rolníkům vycházelo vstříc a svěřovaly se jim odpovědné funkce.⁶¹ Nejinak tomu bylo na Havlíčkobrodsku. Během

⁵⁸ *Tamtéž.*

⁵⁹ J. PERNES, *Závěrečná etapa kolektivizace...*, s. 11-12.

⁶⁰ K. KAPLAN, *Proměny...*, s. 299-300.

⁶¹ J. PERNES, *Závěrečná etapa kolektivizace...* s. 14-15.

roku 1957 stoupl počet členů družstev o 1026 a většinu z nich tvořili právě střední rolníci s výměrou půdy od 5 do 10 ha.⁶²

Na základně usnesení červnové celostátní konference KSČ o 30 % zvýšení celkového objemu zemědělské výroby rozpracoval ONV programový plán, ve kterém mělo být v letech 1957–1960 této úrovně dosaženo. V 35 obcích a 38 JZD se měla rozloha půdy v těchto letech navýšit ze 7940 ha na 13581 ha, přičemž největší nárůst (téměř o 3000 ha) měl nastat od roku 1959 do roku 1960. Plán obsahoval i další rozpracování, která se týkala např. postupného rozšiřování půdy rozoráváním málo výnosných luk nebo obděláváním půdy úpadkových hospodářství.⁶³

Počet JZD v okrese Havlíčkův Brod zaznamenal v roce 1957 opět vzestup. Celkově došlo k založení 25 nových družstev III. výrobního typu. Půdní i členská základna se rozšířila i o nové členy a novou půdu ve družstvech stávajících.⁶⁴ Konference KSČ zasedající na začátku roku 1958 tak mohla být spokojena s „*překonáním dvouleté stagnace v zakládání a rozšiřování JZD.*“ V té době obhospodařovala JZD (a ČSSS) téměř 39 % zemědělské půdy na okrese. Ve zprávě z konference bylo přiznáno, že sice docházelo ke scelování a navyšování výměry půdy, problémem však zůstávalo nedostatečné hospodaření s touto půdou. Za příčinu bylo viděno drobení půdy (jako příklad sloužila obec Úsobí, kde 60 ha obdělávali bezzemci, kteří měli půdu rozdělenou).⁶⁵ Protože bylo třeba zajistit bezproblémový začátek fungování nově vzniklých JZD, nechal Odbor zemědělství a lesního hospodářství rady ONV v Havlíčkově Brodě zřídit zemědělskou poradnu, kterou řídila Okresní zemědělská komise. Pomoc nově založeným JZD měla být okamžitá, aby nedocházelo k chybám. Poradna sestávala ze 70 odborníků pro zemědělskou výrobu a 30 pracovníků, kteří řešili otázky finanční. Hlavní pomoc spočívala v rychlém vypracování HTÚP a v co nejrychlejší zajištění osevu.⁶⁶

Oproti rokům 1955 a 1956 nedošlo k tak velkým hektarovým výnosům. Příčina spočívala v nepříznivém počasí, kdy byly hlavně obilniny ovlivňovány špatnými

⁶² SOkA Havlíčkův Brod, f. ONV HB, k. 235, sign. 154, plánování, roční zpráva o hospodaření okresu (1950-1960).

⁶³ *Tamtéž.*

⁶⁴ *Tamtéž.*

⁶⁵ SOkA Havlíčkův Brod, f. OV KSČ, karton 3. , Okresní konference, Okr. konference 1958.

⁶⁶ SOkA Havlíčkův Brod, f. ONV HB, k. 236, sign. 202, zemědělství a lesní hospodářství (1955-1959).

povětrnostními podmínkami a častými dešťovými přeháňkami. Avšak v souvislosti se vzrůstající výměrou půdy socialistického sektoru bylo oseto a osázeno více půdy (nejvíce se zvýšení projevilo u pšenice – o 113 ha; důvodem byla nutnost zvýšit krmivovou základnu). Nicméně, jak už bylo zmíněno, sklizeň neproběhla ideálně kvůli počasí, a proto se po sklizni počítalo s nedostatečným krmivem (seno, málo silážních plodin atd.). Nedostatečná sklizeň se projevila i v pěstování brambor, což bylo považováno za velmi závažné vzhledem k tomu, že Havlíčkobrodsko bylo tradičně bramborářským okresem. Zajímavá je i statistika ovocných stromů, jejichž počet se převážně důsledkem mrazů snížil (hlavně jabloně, hrušně a třešně). Jako problém se nedostatek ovoce projevilo hlavně před Vánoci, kdy poptávka nebyla zdaleka uspokojena.⁶⁷ V živočišné výrobě docházelo k plnění plánu, nicméně problém spočíval v porážení i zdravých telat pouze za účelem splnění předepsaných dodávek. Přes některé nepříznivé vlivy se pracovní jednotka zvýšila, v průměru činila 17 Kčs (v roce 1955 15 Kčs).⁶⁸

Nutno podotknout, že některé údaje z okresní konference se rozcházejí s údaji získanými z dokumentace složek z ONV. Údaje ve zprávách z konferencí byly nejspíš záměrně zkreslovány tak, aby byly jasné výhody vstupu do JZD. Např. se často mluvilo o nadměrném splnění dodávek, rekordních hektarových výnosech či dostatečném krmivu, což ale vyvracely zprávy ONV o malé sklizni (nižší oproti předešlým dvěma rokům) zapříčiněné nepříznivým počasím. OV KSČ soukromě hospodařící zemědělci vadili, protože „bránili“ dokončení kolektivizace, a proto na jejich nedostatky OV KSČ poukazoval celkem často (sice splnili, ale JZD plní více, JZD jsou schopna si přerozdělit zanedbanou půdu, soukromí zemědělci ne, atp.).

Rok 1957 byl v počtu vzniku JZD a jejich rozšiřování zásadní. Přesto zůstávalo ještě 63% vlastníků půdy mimo socialistický sektor.⁶⁹ Vedení KSČ si uvědomovalo, že už nejde pouze o úspěch kolektivizace v rovině politické, ale hlavně hospodářské. Hlavně tedy šlo o zefektivnění práce, zvýšení produktivity a také úspěšné fungování

⁶⁷ *Tamtéž.*

⁶⁸ SOKA Havlíčkův Brod, f. OV KSČ, karton 3. Okresní konference, Okr. konference 1958.

⁶⁹ K. KAPLAN, *Proměny...*, s. 305.

JZD. Podpora družstev se týkala i mechanizace, tedy dodávání nových zemědělských strojů.⁷⁰

Během let 1957 a 1958 bylo v Československu založeno více než 4 000 JZD, čímž se členská základna zvýšila o 264 tisíc lidí. Oficiální místa spatřovala za vzrůstem počtu to, že rolníky vedlo ke vstupu do družstva „prozření,“ neboť viděli, že JZD prosperují a vstup tak bude v jejich zájmu. Za valnou většinou nových družstevníků však stála agitační kampaň, kterou lze považovat v době kolektivizace za největší. Na rolníky byl vyvíjen tlak, dusné klima vesnice mělo dát jasně najevo, že jiné východisko rolníci stejně nemají, neboť „*před nimi /družstvy/ není záchrany ani úniku.*“ Působil i více přímý nátlak. Kovorolníci, kteří nechtěli do JZD vstoupit, byli propouštěni ze závodů. Podobně to bylo i u potomků, jejichž rodiče nechtěli do JZD vstoupit.⁷¹ Je tedy pochopitelné, že rolníci zahnaní do kouta neviděli jiné východisko, a došlo tak nakonec k jejich podvolení.

Během roku 1958 dále vzrůstala míra socializace vesnice ve všech ohledech. Držba půdy se vyšplhala na 26 000 ha, což bylo 77% veškeré půdy.⁷² V zásadě to odpovídalo celorepublikovému průměru, kdy na konci června prohlásil Antonín Novotný (při XI. sjezdu KSČ), že se v socialistickém sektoru nacházelo 71 % půdy. Zhruba čtvrtina tedy stále spadala pod soukromě hospodařící zemědělce. Zmínil také, že zemědělství sice bylo na předválečné úrovni, nicméně ke spokojenosti stále ještě výsledky chyběly. Stát totiž stále musel zemědělské produkty doplácet a také je dovážet ze zahraničí. Dosažení úspěšných výsledků v zemědělství spatřoval, jak jinak, v dokončení kolektivizace.⁷³

I v roce 1958 se hledaly cesty, jak přimět stále ještě soukromě hospodařící zemědělce ke vstupu do JZD. Takovým opatřením bylo vládní nařízení č. 49/1958 Sb. o výkupu zemědělských produktů, které vstoupilo v platnost na začátku roku 1958. Bylo z něj zřetelně patrné, že JZD jsou v otázce výkupu jasně zvýhodňována oproti soukromým zemědělcům. „*Tato nová forma ekonomické diskriminace přiměla velkou část soukromníků ke vstupu do JZD. Jen během prvního čtvrtletí roku 1958 bylo*

⁷⁰ J. PERNES, *Závěrečná etapa kolektivizace...*, s. 16-17.

⁷¹ K. KAPLAN, *Proměny...*, s. 311-312.

⁷² SOKA Havlíčkův Brod, f. OV KSČ, karton 4. Okresní konference, Okr. konference 1959.

⁷³ J. PERNES, *Závěrečná etapa kolektivizace...*, s. 28-29.

*založeno 386 nových družstev s 22829 členy a 112855 ha zemědělské půdy.*⁷⁴ Je pravdou, že tento postup nebyl nic nového. Stačí vzpomenout na první fázi, kdy podobnou metodou byli likvidováni kulaci. V této době však mířilo toto opatření i proti rolníkům středním a malým, popř. proti kovorolníkům.

V prvním pololetí roku 1958 došlo na Havlíčkobrodsku k založení dalších osmi JZD, takže se celkový počet družstev na okrese zvýšil na 71 (z 63). Zemědělská půda, na níž hospodařila družstva, čítala 17191 ha (z toho orná půda 13267 ha) a jejich členská základna narostla o 421 členů (celkový stav byl 3049 členů). V pololetí byla provedena prověrka jednotlivých JZD. Ukázala, že mnohá JZD špatně hospodaří, včetně některých starších JZD. Problémy spočívaly např. v organizaci práce, ale i v osobních sporech (kupř. ve Štokách mezi funkcionáři, v Janovicích zase mezi původně velkými a malými zemědělci).⁷⁵

Jednotná zemědělská družstva, jež vznikala v této době, byla zařazena do IV. výrobního typu. V praxi to znamenalo, že odměňování probíhalo na základě vykonané práce. S velikostí vloženého majetku do družstva se nepočítalo. Kromě schůzí představenstva, členské základny apod. se tedy o družstva v pravém slova smyslu nejednalo, neboť skoro nebyly uplatňovány „*demokratické mechanismy – ostatně tak jako v celém státě.*“⁷⁶

Nárůst socialistického sektoru na vesnici postupoval v roce 1958 na okrese Havlíčkův Brod mílovými kroky. Během tří měsíců bylo ustanoveno 6 JZD, takže se družstva objevila i v posledních obcích okresu (mezi poslední patřila JZD v Chlístově a v Macourově). Celkem tak okres vykazoval 77 existujících JZD. Členská základna se zvýšila o 246 členů a družstevní půda narostla o 1342 ha. Zemědělci působili v družstvech v této době více, neboť celá řada rolníků, kteří právoplatně vstoupili až k 1. lednu 1959, už společně provedla osevy. Půda v socialistickém sektoru činila 68,5 % celkové rozlohy zemědělské půdy. Soukromý sektor v této době obhospodařoval 10775 ha. Hlavní úkol pro další roky zůstával stejný - přesvědčovat soukromě hospodařící zemědělce, aby vstupovali do JZD. Konkrétně zmíněné bylo rozšíření

⁷⁴ *Tamtéž*, s. 36.

⁷⁵ SOKA Havlíčkův Brod, f. ONV HB, k. 247, sign. 203, plnění... (1955-1959).

⁷⁶ J. PERNES, *Závěrečná etapa kolektivizace...*, s. 37.

menšinových JZD v Lípě a v Lučici, kde se nacházelo hodně soukromě hospodařících zemědělců.⁷⁷

Jak je patrné, družstva se v předchozích letech na Havlíčkovobrodsku vesměs rozvíjela. Podobně tomu bylo v celorepublikovém měřítku. I proto začali komunističtí představitelé věřit, že se socializace vesnice chýlí ke konci. Jako hlavní cíl bylo vytyčeno, že zemědělská produkce musí pokrýt domácí spotřebu, která se stále zvyšovala. Zároveň mělo dojít ke zvýšení produktivity práce, čímž se mělo dosáhnout snížení cen a zároveň zvýšení životní úrovně obyvatel. V březnu roku 1959 došlo v ÚV KSČ ke stanovení sedmi stěžejních úkolů, které by vedly k dovršení kolektivizace. „1. *prvořadou pozornost věnovat živočišné výrobě, 2. učinit kroky ke zvýšení úrodnosti půdy, 3. řešit důsledněji otázky mechanizace a chemizace, 4. správně uplatňovat zásadu hmotné zainteresovanosti družstev a družstevníků, 5. zlepšit řízení a plánování, 6. zavádět důrazněji principy správného hospodaření a přetvářet myšlení družstevníků, jejich postoj k práci JZD, 7. zajistit, aby otázky zemědělství byly záležitostí celé strany.*“⁷⁸ Stručněji řečeno, družstva měla dosáhnout lepších výsledků, být „samostatnými jednotkami“ bez závislosti na hmotné podpoře státu a v neposlední řadě se mělo změnit myšlení, kdy práce v JZD měla být na prvním místě (např. před záhumenky).

Lubomír Štrougal, který byl v této době ministrem zemědělství a lesního hospodářství, prohlásil na IV. celostátním sjezdu JZD, že družstva již hospodaří na takřka 74% veškeré zemědělské půdy. To bylo považováno za úspěch. V této době ale zároveň vedení KSČ připouštělo, že se v kolektivizaci vyskytují i závažné nedostatky, které je třeba odstranit. Jedním z takových nedostatků byl dosavadní výkupní systém. Nevýhoda tohoto systému spočívala ve zvýhodňování ekonomicky vyspělejších JZD na úkor slabších, takže výkupní systém nepřispíval k vyrovnávání rozdílů mezi jednotlivými JZD. Zhruba v polovině roku 1959 byl nový výkupní systém schválen, v platnost vstoupil 1. ledna následujícího roku.⁷⁹

Ke zvýšení výroby rostlinné i živočišné produkce začala sloužit tzv. rajonizace a specializace výroby, kterou ustanovila ČSAZV (Československá akademie

⁷⁷ SOKA Havlíčkův Brod, f. ONV HB, k. 247, sign. 203, plnění... (1955-1959).

⁷⁸ K. KAPLAN, *Proměny...*, s. 314-316.

⁷⁹ J. PERNES, *Závěrečná etapa kolektivizace...*, s. 39-40.

zemědělských věd) v celostátním měřítku. V praxi to znamenalo, že už se družstva nedělila do čtyř výrobních typů, jak tomu bylo dříve, ale podle zaměření na konkrétní oblast výroby. Výrobní typy byly charakterizovány na základě terénu (nadmořská výška, reliéf), průměrné roční teploty a průměrných srážek. Výrobní podtypy se určovaly ještě podle druhu a hloubky půdy, přičemž byly určeny převládající obilovinou, typy oproti tomu okopaninou. Data sloužící k určení typů a podtypů byla brána zhruba od začátku 20. století do 30. let. Havlíčkobrodsko bylo ustanoveno jako bramborářský typ se třemi podtypy, a to ječným, žitným a ovesným. Rozložení se dále konkretizovalo, a sice na rozdělení podskupin na „horší“ a „lepší.“ Okres tím byl rozdělen do pěti výrobních obvodů. Podle těchto obvodů se posléze vypracovaly plány na rok 1960 a také výhledové plány do roku 1965. Při bližším rozdělení hrály roli ještě další faktory. Např. se vyhodnocovalo, kde mají s danými plodinami největší zkušenosti, kde jsou největší výnosy, odbornost, pracovní síla na 1 ha apod. Současně došlo na návrh Výzkumného bramborářského ústavu v Havlíčkově Brodě k vytvoření oblastí „zdravých brambor“, ve kterých se brambory také testovaly. Úskalí tohoto plánování spočívala mj. i v propočítání takového rozložení, aby se podařilo zajistit plnění hektarových výnosů. S určitou rajonizací a specializací se počítalo i v živočišné výrobě, která závisela na pěstovaných krmivech.⁸⁰

Tabulka č. 3 – Zařazení obcí do výrobních podtypů⁸¹

<i>Bramborářsko- ječný</i>	<i>Bramborářsko- žitný lepší</i>	<i>Bramborářsko- žitný horší</i>	<i>Bramborářsko- ovesný lepší</i>	<i>Bramborářsko- ovesný horší</i>
7 JZD	19 JZD	17 JZD	26 JZD	8 JZD

JZD na Havlíčkobrodsku se v roce 1959 řídila úkoly stanovenými IV. sjezdem JZD (viz výše). V okrese Havlíčkův Brod došlo během prvního pololetí roku 1959

⁸⁰ SOKA HB, f. ONV HB, k. 219, sign. 51, spisy předsedy ONV (1951-1960). Návrh rajonizace a specializace zemědělské výroby v okrese HB (1959).

⁸¹ *Tamtéž.*

hlavně ke zvýšení stavu členské a půdní základny, a to převážně v menšinových JZD jako např. v Lípě nebo v Lučici. Samotný počet JZD narostl o 2 na 79, členů bylo o 175 více, tedy celkem 3826. Zemědělská družstva s ornou půdou se rozrostla o více než 1250 ha. Nebyla to ale konečná čísla, neboť byly evidovány i přihlášky s platností od začátku roku 1960. S příchodem nových členů docházelo také ke scelování pozemků (např. v Lípě přibylo 35 zemědělských závodů, což znamenalo nárůst půdy do socialistického sektoru o 246 ha).⁸² Na reakcích některých členů JZD při projednávání doplňků stanov je patrné, že zemědělci vstupovali do JZD, protože neviděli jiné východisko, a ne z přesvědčení o kladech družstva. Konkrétně se jednalo o združstevňování lesů, proti čemuž se v několika JZD ostře postavili. Funkcionáři to komentovali slovy, že daní členové nejednají „jako družstevníci, ale z osobního prospěchu.“⁸³

V roce 1959 probíhaly jarní práce na Havlíčkobrodsku téměř bez problémů. Svou roli sehrálo příznivé počasí a také rozvinutá mechanizace. To se netýkalo pouze práce na orné půdě, ale též ošetřování luk, jejich odvodňování apod.⁸⁴

Další statistické zprávy o rozvoji JZD přináší zpráva o hospodaření za III. čtvrtletí roku 1959. Opět je patrný nárůst ve všech ohledech. Členská základna vzrostla na 4282 členů, zemědělská půda činila 23210 ha a orná půda 17918 ha. JZD se nacházela v 67 obcích a 12 osadách. Největší JZD hospodařilo v Dobroníně se 713 ha, nejmenší v osadě Skrýšov s 56 ha. Průměr půdy na družstvo činil téměř 300 ha. K 1. 10. 1959 si soukromý sektor stále držel 4168 ha zemědělské půdy, 88 % bylo v držení socialistického sektoru. Havlíčkobrodsko tak pokulhávalo za krajským průměrem, proto kladli funkcionáři družstvům na srdce, že „bude nutno nadále pokračovat v přesvědčování a získávání dalších rolníků do JZD. Zvýšená pozornost musí být věnována na Veselý Žďár, kde je ještě mimo družstvo 271 ha zemědělské půdy, ...“⁸⁵

Zpráva o stavu socialistického sektoru obecně za rok 1959 pochází z března roku 1960. V té době se už okres Havlíčkův Brod zvětšil o další okresy, nicméně zpráva se

⁸² SOKA Havlíčkův Brod, f. ONV HB, k. 247, sign. 203, plnění... (1955-1959). Rozbory o hospodaření JZD.

⁸³ *Tamtéž.*

⁸⁴ *Tamtéž*, Zpráva o hospodaření JZD za 1. pololetí 1959.

⁸⁵ SOKA Havlíčkův Brod, f. ONV HB, k. 247, sign. 203, plnění... (1955-1959).

vztahuje stále ještě ke starému okresu. (o změně rozlohy okresu viz dále). Počet JZD zůstával stejný. Zemědělská půda se zvýšila na 24046 ha, orná na 18525 ha. Členská základna se navýšila o 60 družstevníků. Větší kooperace mezi družstvy se do konce roku 1959 v okrese neobjevila, stejně jako slučování. Ke slučování JZD docházelo až na počátku roku 1960 (23 JZD do 10 samostatných JZD).⁸⁶

Tabulka č. 4 – Nárůst JZD v druhé fázi kolektivizace

<i>1955</i>	<i>1956</i>	<i>1957</i>	<i>1958</i>	<i>1959</i>
20 JZD	29 JZD	54 JZD	77 JZD	79 JZD

Růst kolektivizačního procesu byl patrný i v celostátním hledisku, závažnější problémy však přetrvávaly. Týkaly se také zásobování. Samo politbyro ÚV KSČ přiznalo nedostatky, které byly dobře vidět na příkladu front lidí před prodejny. Kromě nedostatečné produkce plynul tento problém i z příchodu nových zemědělců do družstev, čímž došlo k snížení počtu domácích porážek. „*Proto se vedení KSČ muselo věnovat i těmto otázkám a řešilo takové problémy, jako bylo povolování domácích porážek, počet prasat povolených k zabíjačce atd.*“⁸⁷

Nedostatky vykazovala i rostlinná výroba. Po výkupu obilí byl sice plán splněn, jak uvedl sám Štrougal, nicméně podzimní práce skončily fiaskem. Zemědělská výroba oproti předchozímu roku klesla. Slova o nepříznivém počasí nemohla zmírnit dopad tohoto neúspěchu, který spočíval ve snížení vývozu, dovozu i z tzv. kapitalistických zemí, dalších finančních injekcí do zemědělství a v neposlední řadě dalším snížením životní úrovně obyvatelstva. V oficiální rovině se ale nemohlo dopustit, že by kolektivizační proces probíhal neúspěšně. Proto byl podklad o „*nedostacích JZD a velkých ztrátách*“ z per pracovníků VII. zemědělského oddělení ÚV KSČ záměrně

⁸⁶ SOKA HB, f. ONV HB, k. 219, sign. 51, spisy předsedy ONV (1951-1960). Rozbor hospodaření JZD okresu HB za rok 1959. Charakteristika jednotlivých JZD.

⁸⁷ J. PERNES, *Závěrečná etapa kolektivizace...* s. 42.

zkreslen doplněním informací jako „*zaviněných vinou sucha, případně v důsledku sucha.*“⁸⁸

V roce 1960 došlo k reformě veřejné správy, která byla realizována na základě zákona č. 36/1960 Sb. o územním členění státu. Kraje se tak zredukovaly skoro na polovinu, okresy na třetinu.⁸⁹ Pro Havlíčkobrodsko to znamenalo, že původní okres Havlíčkův Brod nabyl o dva sousední okresy, a to Chotěboř a Ledec nad Sázavou. Na základě dokumentů ze SOkA Havlíčkův Brod není tedy úplně dobře možné získat další údaje o kolektivizačním procesu v původním okrese Havlíčkův Brod. Nicméně, jak už bylo uvedeno, socializace vesnice dosáhla v třetině roku 1959 88 %, což zhruba odpovídalo celorepublikovému průměru, který činil na začátku roku 1960 84 %.⁹⁰ Ze získaných informací je však patrný celonárodní trend slučování jednotlivých JZD do větších celků. Jen od začátku roku do března se na Havlíčkobrodsku sloučilo 23 JZD do 10 samostatných. Kromě toho se v několika dalších JZD spolupracovalo v rámci výstavby.⁹¹ Slučování JZD byl trend nastolený již v září 1959 a souvisel s připravenou reformou organizace státu (viz výše). Z menších JZD tak vznikaly velké zemědělské závody. „*O ohlasu na slučování družstev přicházely do ústředí KSČ příznivé vnitrostranické informace.*“⁹²

Počátkem července 1960 v Praze zasedala celostátní konference KSČ. Bylo triumfálně vyhlášeno, že „*socialismus v naší vlasti zvítězil.*“ Informace o dalším pokračování kolektivizace zmíněny nebyly, do konce roku 1960 se předpokládalo, že socialistický sektor bude obhospodařovat 90 % půdy, což mělo stačit na to, aby mohlo být prohlášeno, že kolektivizace zemědělství je dokončena.⁹³

Během druhé fáze kolektivizace, tedy mezi lety 1955 – 1960, „zmizela“ drtivá většina soukromě hospodařících zemědělců, převážně vlivem ekonomického nátlaku. Někteří z nich začali pracovat v JZD, jiní skončili se zemědělstvím nadobro. V tomto

⁸⁸ *Tamtéž*, s. 44-46.

⁸⁹ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha 2007, s. 450.

⁹⁰ J. PERNES, *Závěrečná etapa kolektivizace...*, s. 47.

Antonín Novotný toto oznámil v únoru 1960 v Moskvě na poradě představitelů komunistických stran tzv. Východního bloku.

⁹¹ SOkA HB, f. ONV HB, k. 219, sign. 51, spisy předsedy ONV (1951-1960). Rozbor hospodaření JZD okresu HB za rok 1959. Charakteristika jednotlivých JZD.

⁹² K. KAPLAN, *Proměny...*, s. 321.

⁹³ J. PERNES, *Závěrečná etapa kolektivizace...*, s. 48-49.

směru, možno říci politickém, lze považovat kolektivizaci za dovršenou. Jiné to bylo v oblasti hospodářské. JZD existovala, ale výrazný hospodářský rozmach zemědělství se nekonal. Poptávka po zemědělských výrobcích převyšovala nabídku (pověstné „fronty na maso“ mohou složit jako příklad). Jak bylo patrné, komunistický režim mnohdy politické hledisko před hospodářským upřednostňoval. Do zemědělství tekly finanční injekce proudem. Bylo zkrátka důležitější co nejrychleji eliminovat soukromou sféru, než podporovat fungující, a ušetřit tím např. na dovozu potravin ze zahraničí.

3.2 Kulaci

Po období krize kolektivizace, kdy byly v útlumu i represe kulaků, nastalo pro kolektivizaci závěrečné období. Je patrné, že nátlak na „vesnické boháče“ byl v první fázi především politický a také psychologický (vyhrožování, „lynče“ v tisku, zvyšování dodávek,...). Nelze opominout ani trestní stíhání spojené s vysídlováním, tresty odnětím svobody a vězněním v táborech nucených prací. Od těchto represí bylo ve větším měřítku v závěrečné fázi kolektivizace upuštěno. Třídní boj na vesnici ale končit neměl.

Červnová celostátní konference KSČ roku 1956 připouštěla, že v některých případech by bylo možné přijmout kulaka do družstva. Antonín Novotný prohlásil, že lze přistupovat ke kulakům individuálně. Zásady v přístupu ke kulakům byly zaneseny do stanov JZD v březnu roku 1957. Tyto zdůrazňovaly, že JZD vznikají kvůli vítězství nad kulaky. Vstup kulaka do JZD byl umožněn, ale s možností požadovat vyšší povinný vklad. Lze sledovat určité přiosvětlení postoje ke kulakům oproti počátku závěrečné fáze kolektivizace.⁹⁴ Určitou liberalizaci ale nelze generalizovat. Dokazovaly to i některé příklady z Havlíčkobrodsko. Ze záznamů okresní konference KSČ z počátku roku 1956 byly patrné stále nenávistné reakce na dosud hospodařící kulaky. Za příklad byl uváděn kulak Doležal z Čachotína (50 ha), který měl ostatní vrazovat od založení JZD. Dále se psalo o jeho likvidaci a následném bezproblémovém založení družstva. Zároveň bylo zdůrazněno, že působení kulaků v JZD je nepřípustné.⁹⁵

⁹⁴ K. JECH, *Kolektivizace...*, s. 220.

⁹⁵ SOKA Havlíčkův Brod, f. OV KSČ, karton 2. Okresní konference (1955-1958), Okr. konference 1956.

Sestavování podrobnějších jmenných seznamů kulaků bylo běžné v první fázi kolektivizace při akci K, ale působení kulaků se vedlo v patrnosti i v závěrečné fázi kolektivizace, jak o tom svědčí následující tabulka.

Tabulka č. 5 - Seznam kulaků⁹⁶

<i>Počet kulaků v r. 1949 - 1950</i>	235
<i>Likvidováno podle §55</i>	52
<i>Soudně trestáno od roku 1950 - 1958</i>	37
<i>Stíháno ONV od roku 1950 - 1958</i>	164
<i>Počet kulaků, kteří odešli do průmyslu</i>	7
<i>Soukromě hospodařící kulaci k 1. 5. 1958</i>	25
<i>Kulaci ve funkcích v JZD k 1. 5. 1958</i>	8
<i>Kulaci bez funkcí v JZD k 1. 5. 1958</i>	84
<i>Celkový stav kulaků v JZD k 1. 5. 1958</i>	92
<i>Kulaci na ČSSS ve funkcích k 1. 5. 1958</i>	4
<i>Kulaci bez funkcí na ČSSS k 1. 5. 1958</i>	56
<i>Celkový stav kulaků na ČSSS k 1. 5. 1958</i>	60
<i>Celkový stav kulaků k 1. 5. 1958</i>	177

Tato čísla nebyla pro představitele OV KSČ příznivá. Trnem v oku byli kulaci ve funkcích jak v JZD, tak na ČSSS. I vyšší počet kulaků v JZD jako řadových členů nečinil radost, natož pak kulaci soukromě hospodařící. Okresní prokuraturaře v Havlíčkově Brodě bylo na pokyn generální prokuratury v Praze přikázáno provést v září 1959 prověrku u Odboru zemědělství rady ONV Havlíčkův Brod. Nedostatky byly objeveny právě v souvislosti s působením kulaků v socialistickém sektoru. Např. v Čachotíně se stal členem JZD již zmiňovaný kulak Doležal, v Bratroňově vykonával kulak Kubát dokonce funkci předsedy JZD. Prověrka dále upozorňovala na stanovy JZD z roku 1957, o kterých již byla řeč. Konkrétně bylo vytýkáno, že kulaci se přijímali

⁹⁶ SOKA HB, f. ONV HB, k. 219, sign. 51, spisy předsedy ONV (1951-1960). Seznam kulaků.

pouze výjimečně do stabilních JZD a se souhlasem rady ONV (což se podle zprávy netýkalo žádného z JZD, ve kterých kulaci působili). Vykonávat funkce přicházelo v úvahu po pětiletém působení kulaka v družstvu. Prověrka v závěru zmínila nutnost urychleného odstranění těchto „nezákonností.“⁹⁷ Špatné pochopení celostátní konference z roku 1956 kriticky komentovalo i politické byro ÚV KSČ v květnu roku 1958. V celostátním měřítku totiž rovněž docházelo k hromadnému vpouštění kulaků do JZD bez individuálních posouzení (skoro 20 000) a někteří z nich se také dostávali do vedoucích funkcí.⁹⁸ Opět je zřejmé, že na vstupu kulaka do JZD nebylo spatřováno nic kladného, např. pragmatická stránka členství. Co na tom, že měli kulaci hodně zkušeností s vedením a provozováním rozsáhlejších hospodářství. Stále to byla nepřátelská třída.

S blížícím se koncem kolektivizace, resp. s vyhlášením konce kolektivizace, se bylo nutné s kulaky jednou provždy vypořádat. Zmiňovaná schůze byra ÚV KSČ za tímto účelem přijala dokument, který nesl název „*Problémy likvidace kulactva jako třídy v souvislosti s dovršením výstavby socialismu v naší zemi.*“ Název dokumentu vypovídá o obsahu, v podstatě se jednalo o zásady, které byly propagovány již předtím. Převážná část kulaků byla mimo své usedlosti, zbývalo kulaky zlikvidovat jako třídu. Podmínky této likvidace spočívaly, stejně jako předtím, v individuálním začleňování do JZD bez možnosti vykonávat vyšší funkce. Důraz byl kladen na zvýšený dohled ostatních družstevníků na kulaky. Řeč byla také o převýchově dětí kulaků, popř. „*vrstvy odborné zemědělské inteligence rovněž kulackého původu.*“⁹⁹

3.3 Střední rolníci

K dovršení kolektivizace bylo třeba přesvědčit ke vstupu do jednotlivých JZD také menší, ale hlavně střední rolníky. Ti byli v počátcích kolektivizace považováni za hlavní pilíř, který proces kolektivizace povede. Jak se ale ukázalo, střední rolníci neměli veskrze zájem do JZD vstupovat. V první fázi kolektivizace byli tito zemědělci

⁹⁷ SOKA HB, f. ONV HB, k. 219, sign. 51, spisy předsedy ONV (1951-1960).

⁹⁸ K. JECH, *Kolektivizace...*, s. 221.

⁹⁹ *Tamtéž*, s. 221-222.

přesvědčování zejména agitací, přesvědčovacími kampaněmi apod. V druhé polovině 50. let začínal na tyto zemědělce cílit nátlak z vyšších míst. Asi nejzásadnější zlom nastal v této otázce roku 1958 vydáním vládního nařízení č. 49 o výkupu zemědělských produktů. Tento dokument jasně dokazoval zvýhodňování dodávkových úkolů JZD před soukromě hospodařícími zemědělci.¹⁰⁰

Paralely mezi tímto nařízením a způsoby, pomocí kterých docházelo k represím kulaků v první fázi kolektivizace, jsou zřejmé. Většinu drobných a středních rolníků tyto způsoby přesvědčily dříve nebo později ke vstupu do JZD. Nelze opomíjet ani psychický nátlak v tom smyslu, že kolektivizace ani po tolika letech nekončila a její ukončení bylo velmi nepravděpodobné. Pak nezbyvalo nic jiného, než do JZD opravdu vstoupit.

Deset let trvající devastace selského stavu končila. Tradiční sedláci společně s jejich usedlostmi neodmyslitelně spjatí s tradičním venkovem zmizeli. Útlak probíhal po dobu kolektivizace v různých formách přes vysoké povinné dodávky, peněžní pokuty, vězení, propadnutí majetku, přesídlení spojené s určitou izolací apod. V neposlední řadě je třeba zmínit i narušování vztahů na vesnici, kdy ostatní obyvatelé byli propagandou štvání proti tzv. „vesnickým boháčům.“ I když byl tvrdý postoj vůči kulakům zmírněn v druhé polovině 50. let a kulaci už nebyli pouze „špatní,“ ale i „dobří,“ masové vstupy kulaků do JZD nemohli představitelé KSČ dopustit. Počet kulaků v JZD však rostl.

3.4 Kovorolníci

Zvláštní skupinou, kterou lze také zahrnout do kolektivizačního procesu, byli tzv. kovorolníci. Šlo o sociální skupinu s vlastnictvím menší rozlohy půdy, konkrétně do 2 ha. Zároveň kovorolníky půda neživila, tzn., že hlavní zaměstnání bylo jiné, zejména se jednalo o dělníky. Též šlo ve většině případů o členy KSČ, někdy i funkcionáře. Z těchto důvodů se kovorolníkům přičítala důležitá role v procesu kolektivizace, zvláště pak ze samého počátku 50. let. Zpočátku plnili kovorolníci to, co

¹⁰⁰ J. PERNES, *Závěrečná etapa kolektivizace...*, s. 36.

se od nich očekávalo – vyzývali zemědělce k zakládání družstev, do nichž potom sami vstupovali. Časté neúspěchy samotných JZD ale kovorolníky neutvrzovaly v přesvědčení o výhodách JZD a mnohdy docházelo hned po roce 1951 k výstupům kovorolníků z družstev. Krize kolektivizace míru nespokojenosti s případným členstvím v JZD zvýšila.¹⁰¹

S kovorolníky nemohli být představitelé KSČ spokojeni ani v druhé polovině 50. let. S nástupem závěrečné fáze kolektivizace přicházela i zvýšená agitace ve prospěch zakládání JZD, kovorolníci se však odmítali (na základě předchozích zkušeností) takových agitací účastnit. Dokonce byly i případy, kdy kovorolníci vystupovali proti zakládání JZD a také vystupovali z KSČ. Tento trend dokazují i čísla, neboť v roce 1953 bylo skoro o 100 000 zemědělských závodů do 2 ha méně než v prosinci 1956. Kromě zmíněných důvodů souvisel nárůst počtu kovorolníků i s výhodami u výkupu pro soukromníky s menší výměrou půdy. Pro kovorolníky bylo tedy výhodnější zůstat mimo jednotná zemědělská družstva.¹⁰² Nespokojenost s počínáním kovorolníků byla zmíněna i na okresní konferenci OV KSČ v roce 1958. Pro účastníky této konference bylo nemyslitelné, aby 300 kovorolníků (povětšinou dělníci), z nichž někteří byli členy strany, neplnilo dodávkové úkoly (zejména dodávky masa). „*Udivuje, že dosud nenašli tolik cti, aby se se svými malými povinnostmi vůči státu vyrovnali, když na druhé straně od všeho berou všechny výhody.*“¹⁰³

Kovorolníci do JZD hromadně nevstupovali z čistě pragmatických důvodů. Jednak byly jejich příjmy vyšší a jednak věděli o převládajících neutěšených poměrech v družstvech. V neposlední řadě patřila k pozitivům, která se týkala nevstoupení do družstva, držba vlastního pozemku. Funkcionáře překvapoval vztah kovorolníků k JZD a vedle neochoty středních rolníků ke vstupu do JZD spatřovali v kovorolnicích také problém. Proto docházelo k podobným nátlakům, jaké se týkaly ostatních soukromě hospodařících zemědělců a výhody vlastníků půdy byly postupně omezovány.¹⁰⁴

¹⁰¹ K. KAPLAN, *Proměny...*, s. 297.

¹⁰² *Tamtéž*, s. 298.

¹⁰³ SOkA Havlíčkův Brod, f. OV KSČ, karton 2. Okresní konference (1955-1958), Okr. konference 1958.

¹⁰⁴ K. KAPLAN, *Proměny...*, s. 299.

3.5 Záhumenky

V závěrečné fázi kolektivizace se také objevila snaha řešit problémy týkající se tzv. záhumenků. V podstatě se jednalo o menší části půdy, kterou si spravovali družstevníci sami. Takový stav nebyl úplně slučitelný s dokončujícím se kolektivizačním procesem. Osobní vlastnictví půdy (i v malém měřítku) narušovalo představu socialistického zemědělství. Řešení záhumenkového hospodářství mělo proběhnout ve dvou krocích. V prvním bylo plánováno společné hospodaření na záhumencích, v druhém a posledním kroku měly záhumenky přestat existovat, v podstatě by přešly pod JZD. Náhrada pro družstevníky by poté spočívala ve formě vyšší pracovní jednotky, společném stravování, příspěvků na výchovu dětí apod. Většina členů JZD byla ale obecně proti. Způsob fungování JZD bez záhumenkového hospodářství se rozvinul až po roce 1960. Do té doby si chtěli zemědělci držet záhumenky jako jakousi jistotu.¹⁰⁵

3.6 STS

Pro pomoc jednotlivým JZD při sklizních a jiných pracích sloužily STS – strojní a traktorové stanice. Jejich vznik se datuje ještě do období před začátkem kolektivizace. Pro vznikající JZD měly být jakýmsi opěrným bodem a pomocníkem pro jejich upevňování. V celorepublikovém měřítku platilo, že jejich pomoc byla mnohdy špatně organizovaná, tudíž neefektivní a nevýrazná.¹⁰⁶ Co se týče Havlíčkobrodska, počet i efektivita zdejších STS pozvolna přímou měrou rostla, ovšem bez problémů se jejich práce neobešla (kupř. práce přednostně na polích kulaků, ne odbornost traktoristů, odvozy traktoristů do armády, nedostatečný počet traktorů apod.).¹⁰⁷

Práce STS a jejich spolupráce s JZD se postupně zlepšovala. STS byly považovány za nejdůležitějšího pomocníka, a to také pro soukromé zemědělce. Vliv na zlepšení práce strojní a traktorové stanice byl přičítán novému obsazení okresního vedení STS, především z řad komunistů. Hodnocení STS na okresní konferenci OV KSČ roku 1958 je ale třeba vnímat s odstupem. Bylo vyplněno prázdnými frázemi o

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 422 – 424.

¹⁰⁶ J. BUREŠOVÁ, *Politický a institucionální rámec kolektivizace...*, s. 29–30.

¹⁰⁷ J. RÁSL, *Kolektivizace zemědělství...*, s. 19–20.

výborné pomoci uvědomělých traktoristů nebo o překročení plánu s dodatkem, že vždy je co vylepšovat. Střízlivější hodnocení přinesly diskuzní příspěvky, kde promluvili přímo i někteří představitelé z řad JZD. Zmiňovali se o častých chybách členů STS při práci na polích, v jednom příspěvku bylo dokonce uvedeno, že „*práce STS vypadá někdy jak na bojišti.*“¹⁰⁸

Obecně měla být mechanizace v zemědělství důležitým nástrojem pro uspokojení domácí spotřeby zemědělských produktů. Dokonce existovala myšlenka, že mechanizace je prostředkem k přílivu a udržení mladých lidí v zemědělství. Jak už bylo řečeno, STS sloužily jako výpomoc pro jednotlivá zemědělská družstva. S koncem kolektivizačního procesu byl však kladen důraz na co největší samostatnost JZD. Proto se dostávala zemědělská technika jako traktory, kombajny apod. do vlastnictví JZD a traktorové stanice měly za úkol především údržbu těchto strojů.¹⁰⁹

To, že mechanizace v zemědělství měla být důležitým průvodním jevem pro kolektivizaci, dokazuje i ironický článek s názvem „*Založí se ve Studénce jezdecký klub?*“ z *Vesnických novin*: „*Traktory sice nahrazují těžkou potažní práci v JZD, ale stav koní nesnižujte! Což když se budete mít tak dobře a tolik volného času, že se vám zachce jezdit na koni. Tak asi uvažují v JZD Studénka, kde na výměru 146 ha orné půdy mají 2 traktory a 14 koní, ze kterých někteří nebyli již 4 měsíce zapřaženi!*“¹¹⁰

Ne vždy byli družstevníci se zemědělskými stroji a náčiním spokojeni. Např. v Suché si stěžovali na značné závady u nových valníků, které si museli nechat opravit u kolaře, krouhačku na řepu, jež dokázala krouhat pouze brambory (řepu ne), vědra na vodu, o něž si pracovníci ničili oblečení atp. Velmi kritický byl příspěvek z okresní družstevní konference, který si všiml rozporu mezi zaměřením československého průmyslu a kvalitou jeho pomoci zemědělství: „*Máme sice vyspělý strojní průmysl, který dokáže udělat stroje a přístroje s přesností tisíciny milimetru, ale nedokáže, nebo spíše nechce dokázat, vyrobit pořádné stroje a nářadí pro zemědělce.*“¹¹¹

¹⁰⁸ SOkA Havlíčkův Brod, f. OV KSČ, karton 2. Okresní konference (1955-1958), Okr. konference 1958, diskuzní příspěvky.

¹⁰⁹ J. PERNES, *Závěrečná etapa kolektivizace...*, s. 29-42.

¹¹⁰ *Vesnické noviny*, ročník VI., 1956, č. 7, s. 1.

¹¹¹ SOkA Havlíčkův Brod, f. ONV HB, k. 236, sign. 202, zápis z konference JZD z března 1958.

Je patrné, že i když míra a úroveň mechanizace vzrůstaly přímou úměrou, chyby přetrvávaly a nedošlo k plnému využití techniky tak, aby bylo její využívání co nejefektivnější. Ostatně někdy to ani nebylo možné, a to z důvodu nedostatečné kvality strojů či pomůcek.

4. Proměna vesnice

4.1 Vztahy na vesnici

Celý proces kolektivizace, který začal v roce 1948 a byl prohlášen za ukončený v roce 1960, změnil dosavadní obraz vesnice zásadním způsobem. Vlastně již od konce války působily různé události na český a slovenský venkov. Po válce byla na základě Košického vládního programu zakázána Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu („Agrárníci“), která ovlivňovala venkov a zemědělství v meziválečné době. Další významnou událostí byl únor 1948, kdy se komunisté dostali k moci. Uchopení politické moci komunisty vyvolávalo mezi roľníky otázky, jež se týkaly dalšího směřování zemědělské politiky a života na vesnici vůbec. Události na sebe nenechaly dlouho čekat, od podzimu se začaly v ÚV KSČ vést diskuze o tom, jak by měl kolektivizační proces probíhat právě v Československu.

Zemědělská politika se začínala měnit. Z původního přerozdělování půdy, které mělo původ v pozemkové reformě, se postupně přistupovalo k scelování polí do rozsáhlejších celků. Hospodaření soukromých roľníků (malovýroba) bylo chápáno jako roztržité a nedostačující. Za cestu z tohoto stavu a následné dosažení předválečné úrovně hospodářství byla považována socialistická velkovýroba. V tom spočívala změna vesnice, neboť soukromý roľník – podnikatel, už nebyl soukromým subjektem, ale členem družstva. Najednou si zemědělec nevydělával sám na sebe, na své vlastní půdě, najednou byl jeho život závislý na fungování družstva. Další změna spočívala v centrálním hospodaření. Družstvům a zemědělcům byly shora nařizovány povinné dodávky, osevní plochy a jiné povinnosti.¹¹²

Již v první fázi kolektivizace se projeví okolnosti, které měly vliv na přemýšlení a psychiku vesnického obyvatelstva. Tuto fázi charakterizuje spěch v zakládání JZD a hlavně nátlak na obyvatelstvo prostřednictvím agitace či administrativního a ekonomického tlaku, avšak někdy i násilí nebo dokonce soudních procesů vykonávaných např. přímo ve vesnici v souvislosti s Akcí K (kulak).¹¹³

¹¹² K. KAPLAN, *Proměny...*, s. 386.

¹¹³ *Tamtéž.*

V závěrečné fázi kolektivizace nebyl nátlak tolik patrný jako v té první, nicméně o to více působily okolnosti na psychiku obyvatel. Kolektivizace totiž převážně od roku 1957 postupovala rychlým tempem (nárůst počtu JZD, počet zemědělců v socialistickém sektoru apod.) a doposud soukromě hospodařícím zemědělcům bylo stále jasnější, že družstva jen tak rozpuštěna nebudou. Z těchto okolností plynula nejistota a strach z toho, co bude.

Komunistická teorie o zostřování třídního boje byla již zmíněna. Také tato teorie má svůj podíl na proměně vesnice. Tradičně na vesnici žily různé vrstvy obyvatel, od velkých sedláků s mnoha hektarovou rozlohou půdy až po bezzemky (domkáře). Vztahy mezi těmito vrstvami nemusely být vždy zrovna idylické, nicméně výše zmíněná teorie se negativně zasloužila o ničení vztahů mezi obyvatelstvem, o umělé vyvolávání zášti, zloby apod.

Nelze však situaci chápat tak, že by vztahy mezi obyvatelstvem byly zničeny naprosto a okamžitě. Svědčí o tom i kupř. fakt, že za pranýřováním kulaků stáli hlavně okresní funkcionáři KSČ nebo soudní moc. Původní představa funkcionářů komunistické strany, že veřejné odsuzování kulaků budou řídit sami vesničané, se ve valné míře nenaplnila.¹¹⁴

Mezi obyvatelstvem se objevovaly různé spory. Nejednalo se pouze o pře mezi zastánci kolektivizace a jejími odpůrci, ale také mezi družstevníky menšinových JZD a stále soukromě hospodařícími zemědělci, mezi členy založeného družstva (zvláště, pakliže se jednalo o zaostávající družstvo) nebo i mezi členy a vedením družstva.

Neutěšené vztahy mezi družstevníky na Havlíčkovobrodsku panovaly např. v Lučici. Celý konflikt se dostal až do rukou náčelníkovi okresního oddělení Veřejné bezpečnosti, který o kompletní situaci sepsal zprávu. Příčinou sporu byla snaha vyřešit otázky týkající se tzv. záhumenků (viz předchozí kapitola). Družstevník Josef Med se na schůzi JZD v březnu roku 1959 nechtěl vzdát svého záhumenku ve prospěch družstva, a tak začalo docházet k různým třenicím mezi ním a předsedou JZD Václavem Labudou (později hospodář). Počáteční slovní urážky a výčitky vystřídal dokonce fyzické útoky, Med v jednom případě napadl Labudu vidlemi. O problém se začala Veřejná bezpečnost

¹¹⁴ *Tamtéž.*

zajímat ve chvíli, kdy se spor postupně přenášel na chod celého zemědělského družstva. Náčelník okresního oddělení VB Kučírek shrnul celou zprávu s tím, že samotný konflikt působí velmi špatným vlivem na celkový chod JZD a že také dochází k narušování pracovní morálky většiny pracovníků družstva. Situace se tehdy jevila o to horší, že Josef Med byl členem komunistické strany, v té době dokonce předsedou místní organizace KSČ.¹¹⁵ Zpráva náčelníka VB byla projednána na schůzi JZD Lučice v dubnu 1959, nicméně závěry ze schůze nebylo možné dohledat.

Výše zmíněný příklad ukazuje na sváry mezi funkcionáři, tedy vyššími představiteli vedení družstva, popř. funkcionáři místní organizace KSČ. K hádkám a urážkám však docházelo i mezi řadovými členy a předsedou JZD, jak dokazuje dále zmíněný případ ze Železných Horek, kdy dokonce došlo k rezignaci předsedy kvůli nařknutí z podvodů. Průběh konfliktu může působit i humorně, je na něm však dobře patrné, jak mohly být vztahy mezi družstevníky napjaté a vyhrocené, i když se jednalo o maličkosti.

O případu informuje celkem obsáhlá a v některých místech ne zrovna přehledná zpráva náčelníka okresního oddělení VB, majora Novotného. V závěru zprávy Novotný shrnuje: „*V celku nutno říci, že o případ se Starou se rozdmýchaly jen dřívější nesrovnalosti a zášť jeden vůči druhému.*“ Peripetie okolo případu byly ale spletitější. Vše začalo slovním napadením z úst členky Jednotného zemědělského družstva Železné Horky Marie Staré, kdy byla slova o „*podvodech a šmicích*“ mířena na předsedu JZD Josefa Kopeckého. Nato si Kopecký stěžoval u ONV Havlíčkův Brod na nepodložené obvinění a neopodstatněnou urážku. Žádal, aby celou věc prošetřil zástupce okresního národního výboru. Příjezd zástupce ve věci prošetření byl přislíben, jenže ani po opakované žádosti se nikdo z ONV nedostavil, a to ani na členskou schůzi družstva, která byla svolána přímo okresním národním výborem. Tuto schůzi nakonec řídil místopředseda Josef Vařejčka. Paradoxně se na schůzi nedostavila Vařejčkova žena, a to i přesto, že byla svědkyní slovního napadení na adresu Kopeckého a že věděla, co bude náplní zmíněné schůze (z dalšího šetření vyplývalo, že se nedostavila cíleně). Na schůzi byla Stará vyzvána, aby se k problému vyjádřila. Ta celou věc okomentovala slovy, že nic moc neřekla, ale že klidně vše poví mezi čtyřma očima. Ani ostatní

¹¹⁵ SOkA HB, f. ONV HB, k. 219, sign. 51, spisy předsedy ONV (1951-1960).

družstevníci nechtěli říct, jestli o nějakých podvodech ví, nebo neví. Předsedovi Kopeckému se celá situace natolik zhnusila, že s okamžitou platností rezignoval na funkci předsedy, odešel z družstva a začal pracovat v kamenolomu.

Zajímavé na celé záležitosti je, že ONV v Havlíčkově Brodě se začal angažovat až po zprávě, že předseda skutečně rezignoval a z JZD odešel. Opět došlo ke svolání schůze, nicméně kvůli mlze se nikdo z ONV nedostavil. Se šetřením započal až o pár dní později náčelník VB. Došel k závěru, že příčinou konfliktu byla nespokojenost Staré s rozdělováním práce v družstvu. Kopecký totiž odmítl Starou přeložit na jinou práci (krmení prasnic) a zároveň odmítl přenechat původní práci Staré (dojení) její dceři. Stará v tom viděla zmíněné podvody, protože práci dostal někdo jiný, nicméně Kopecký jednal podle pravidla, kdy jedna rodina nesměla mít dva příjmy z živočišné výroby.

Zajímavější je vzhled do celého klimatu družstva, resp. na vztahy mezi předsedou a ostatními družstevníky. Vyšlo totiž najevo, že družstevníci měli vůči předsedovi, který svou práci dělal zodpovědně a perfekcionisticky, uštěpačné poznámky a někdy i jeho počínání odporovali. Když např. nařídil vyčistit žlaby, které se mu zdály špinavé, viděli za tím družstevníci skoro až šikanu a na jeho další příchody reagovali slovy: „*Už zase jde, ten špehoun.*“¹¹⁶

Již bylo řečeno, že ONV se snažil celou situaci vyřešit, avšak nejen proto, aby na svědomitého a zodpovědného předsedu nebyla házena vina. Dalším problémem pro ONV totiž bylo, že nejvíce pravděpodobným kandidátem na předsedu družstva byl Jaroslav Poul, jehož otec byl v meziválečném období členem agrární strany. „*Je jisté, že každý má nějaké nepřátele, ale v Železných Horkách jsou členové, kteří čekají, že by místo předsedy převzali a poněvadž se jedná o osobu, která má o místo zájem a mohlo by se stát, že by byl skutečně předsedou JZD zvolen, je třeba zjednat nápravu.*“¹¹⁷

Poslední příklad, který svědčí o tom, že vztahy v jednotných zemědělských družstvech nemusely být zrovna idylické, pochází z JZD Bačkov. Poukazuje na nevybíravé jednání s členy družstva. Chování předsedy družstva Karla Čapka až nápadně připomínalo vlastnosti a projevy chování kulaků, kterými je charakterizovala komunistická strana. Ve zprávě o prošetření situace je zmíněno, že se Čapek vůči

¹¹⁶ *Tamtéž.*

¹¹⁷ *Tamtéž.*

členům projevoval velmi hrubě, zvláště vůči ženám. Adresovat jim měl až vulgární nadávky nebo výtky, že jsou líné. Dokonce došlo k ošizení na pracovních jednotkách, kdy existovalo podezření, že více pracovních jednotek připisoval sobě a své manželce, která v družstvu moc vidět nebyla, nicméně její pracovní knížku vyplňoval sám Čapek. Kromě slovních napadení došlo i k fyzické potyčce. Čapek po hádce udeřil traktoristu Václava Bártu, který se bránil a „držel Čapka pod krkem, že musel Čapek volat o pomoc tajemníka MNV s. Ryndu.“¹¹⁸

Klima v tomto JZD nebylo příznivé. Družstevníci neviděli v předsedovi autoritu, měli však obavy Čapkovi cokoli veřejně vytýkat. Náčelník okresního oddělení Veřejné bezpečnosti, major Novotný, si ve své zprávě o všech okolnostech v JZD Bačkov dále všiml, že Čapkovo jednání z velké části iniciovala jeho žena, jež často manžela poštvávala proti družstevnicím, se kterými měla drobné rozepře ona sama.

Je patrné, že základním kamenem ve fungování družstva byly vztahy mezi členy a obecně vztahy na venkově. V tomto směru nešlo nic násilně změnit, popř. nařídít shora. Pokud byly narušeny vztahy, projevíly se nedostatky na chodu celého družstva, ať už přímo v pracích, efektivitě práce nebo i v pomlouvání „za zády“, urážkách apod.

4.2 Zemědělské školství

Postupující proces kolektivizace si hlavně ve své druhé fázi žádal příliv nových pracovních sil do zemědělství. Jedním z hlavních zdrojů měli být dělníci z průmyslové sféry, vesnické obyvatelstvo z řad žen a mládeže a další. Situace si ale žádala též odborníky. Tempo združstevňování bylo vyšší než počty absolventů středních, popř. vysokých zemědělských škol. V jednotných zemědělských družstvech tak byla nouze o odborníky, tj. o „*agronomy, zootechniky, mechanizátory, účetní, předsedy aj.*“ Nedostatek odborníků nepramenil pouze z nízkého počtu absolventů škol, nýbrž i z nezájmu samotných absolventů o stěhování z města na vesnici, tedy v podstatě ze změny života. „*Nedostatek odborníků a jejich naléhavá potřeba (násobená ještě výsledky třídního tažení proti „kulakům“)* se odstraňoval různými dlouhodobými i

¹¹⁸ *Tamtéž.*

krátkodobými kurzy i školami, kterými procházeli stávající funkcionáři i ti, kteří se na funkci připravovali. ¹¹⁹

Změny v zemědělském školství nařídila vláda 9. dubna roku 1958. Konkrétně byly zrušeny zimní zemědělské školy mládeže a od školního roku 1958/1959 se tyto školy změnilly na dvouleté učňovské školy s pěstitelským a chovatelským zaměřením. Důvody tohoto nařízení byly zřejmé, totiž že počet pracovníků v zemědělství z řad mládeže klesal a stav byl takový, že přirozený úbytek zemědělského obyvatelstva znamenal nedostatečné zajištění pracovních míst. Hlavním cílem bylo sjednotit zemědělské školství. ¹²⁰

Na toto nařízení reagoval ONV Havlíčkův Brod zajištěním organizačních záležitostí spojených s touto přeměnou. V první řadě se jednalo hlavně o pověření konkrétních pracovníků, kteří by zajišťovali provoz školy a výuku (řízení školy, správce, instruktory pro rostlinnou a živočišnou výrobu, náboru učňů, ale také „výchovu kádrů“). Kromě výchovy v širším slova smyslu tak měla na učně působit i výchova politická. Důraz byl rovněž kladen na nepodceňování náborů do zemědělství (propagace spočívala v osvětových programech, „bleskovkách“, působení rozhlasu apod.). Vláda totiž nebyla spokojena s projevujícím se trendem, kdy řada lidí nastupovala do zemědělství ihned po skončení základní školy. Z důvodové zprávy plynulo, že družstva by měla na školství participovat co nejvíc, tj. spolupracovat se školami, zřizovat výcviková střediska a vychovávat si vlastní pracovníky.

Pro okres Havlíčkův Brod to znamenalo založení dvou škol, a to v Havlíčkově Brodě a v Polné. Učňů mělo být nabráno 190, nakonec jich bylo získáno 192. Je také nutno dodat, že zmíněné školy byly určeny pro mládež po absolvování povinné školní docházky, pokud nenastoupila na jiné specializované obory týkající se zemědělství (kupř. chovatel koní, kovář, zedník, tesař, traktorista apod.) Do dvouletých zemědělských škol bylo možné přijmout i mládež z řad soukromě hospodařících zemědělců, tj. např. v případech, kdy děti začínaly po základní škole pracovat u svých rodičů. Výuka rozdělená na teoretický a praktický výcvik probíhala tradičně od září do konce června v rozsahu třech dní v týdnu. Teoretická část zahrnovala všeobecně

¹¹⁹ K. KAPLAN, *Proměny...*, s. 388-390.

¹²⁰ SOKA HB, f. ONV HB, k. 219, sign. 51, spisy předsedy ONV (1951-1960).

vzdělávací předměty, pěstování rostlin, chov hospodářských zvířat, otázky mechanizace zemědělství, organizace velkovýroby apod. Jeden ze tří dnů výuky byl věnován praxi. Praktická část byla společná, ale i oddělená pro chlapce a dívky. Např. dívky měly zvláště vaření a šití, chlapci zase kovoobrábění, dřevoobrábění nebo sedlářství. Společná praxe se týkala mechanizace v otázkách obsluhy a běžné údržby zemědělských strojů. Odborný výcvik byl svěřen státnímu statku v Havlíčkově Brodě a v Polné. Pro prozatímní menší počet učňů se na jednotlivých JZD s praxí nepočítalo, ale do budoucna se tento stav předpokládal např. u družstev ve Ždírci, v Jilemníku či v Bartoušově. Celé studium na zemědělské škole bylo pak zakončeno závěrečnou učňovskou zkouškou, přičemž byl učňovi po splnění zkoušek vydán učňovský list. Pro schopné učně byla další možností čtyřletá zemědělská technická škola.¹²¹

Již v září 1958, tedy v době založení zmíněných zemědělských škol, se začaly rozpracovávat návrhy na další sjednocení zemědělského školství a posílení jeho středoškolského charakteru. V Havlíčkově Brodě se počítalo se založením Zemědělské technické školy, která by doplnila síť škol tohoto typu (nejbližší školy tohoto typu byly v Čáslavi, Chrudimi, Třebíči a Telči). Spádovou oblastí pro ni tvořily sousední okresy, tj. Humpolec, Ledec nad Sázavou, Žďár nad Sázavou a Chotěboř. Stávající zemědělské školy (Zemědělská mistrovská škola a Učňovská škola zemědělská) měly být postupně omezovány a tím sjednoceny pod Zemědělskou technickou školu. V plánech na založení se hovořilo o rozšíření zástavby stávající školy (navýšení počtu tříd, internát,...), náborem více žáků, větším využívání školního statku, rozšíření školních dílen (likvidací kovářské dílny soukromníka Holendy) či vybavení laboratoře. Ke zřízení Zemědělské technické školy došlo ve školním roce 1960/1961, kdy bylo přijato 35 žáků. Jejich počet úměrně rostl s rozšiřující se výstavbou školy a rozšiřováním školního statku. Stejně tak byla snaha zajistit co nejkvalitnější výuku vysokoškolsky vzdělanými učiteli, avšak pro ně bylo nejdříve nutné zajistit byty.¹²²

¹²¹ *Tamtéž.*

¹²² *Tamtéž.*

4.3 Životní úroveň

Lze říci, že s postupující kolektivizací vzrůstala životní úroveň družstevníků přímou úměrou. Nízké příjmy na hranici neúnosnosti a s tím spojený citelný pokles životní úrovně se projevil v letech 1953-1955, v letech krize kolektivizačního procesu. I tento stav vedl k masovému opouštění družstev a velkému odlivu družstevníků. Po krizi kolektivizace, hlavně od roku 1956, byla zřejmá snaha neutěšený stav týkající se životní úrovně zásadně změnit. Příjmy zemědělců začaly růst, což mělo příčinu v rostoucích cenách, ve změnách povinných dodávek nebo i v lepších vztazích vůči soukromě hospodařícím zemědělcům.¹²³

Rok 1956 byl v ohledu k životní úrovni zemědělství zásadní v několika bodech. Jednak bylo funkcionáři KSČ prohlášeno, že československé zemědělství dosáhlo předválečné úrovně (což bylo zpochybněno odborníky v roce 1966), jednak se příjmy v zemědělském sektoru přiblížily průměrným mzdám v průmyslu. Rok 1957 byl pak zásadní v regulaci příjmů, neboť se odborníci obávali neúměrného vzrůstu platů družstevníků.¹²⁴

O zvyšování životní úrovně zemědělců na Havlíčkobrodsku se zmiňuje závěrečná zpráva okresní konference KSČ z roku 1958. Průměrně se pracovní jednotka na okrese pohybovala okolo 17 Kčs oproti roku 1955, kdy PJ činila 13 Kčs. Hodnota je navíc uváděna bez naturálních dávek, které činily v průměru až 10 Kčs. O vzrůstu hodnoty pracovních jednotek, a tudíž i zvyšování životní úrovně, vypovídá následující tabulka:

¹²³ K. KAPLAN, *Proměny...*, 386.

¹²⁴ *Tamtéž*, s. 410 – 420.

Tabulka č. 6¹²⁵

JZD:	PJ 1955 (Kčs)	PJ 1958 (Kčs)	Nárůst (%)
Ždírec u Polné	16	23	44
Olešnice	12	18	50
Horní Krupá	13	20	54
Skřivánek	15	22	46
Dobronín	7	18	157

Ve Ždírci u Polné dokonce docházelo k vyplácení doplňkových odměn, kdy bylo úspěšným družstevníkům vyplaceno na 100 000 Kčs. Funkcionáři OV KSČ neustále zdůrazňovali, že se lidem v zemědělství daří čím dál lépe. Jejich cílem bylo členskou základnu obohatit o dorůstající děti, které na vesnici nezůstávaly, protože je rodiče posílali pracovat do průmyslu nebo administrativy. Zvyšující životní úroveň byla poté tendenčně ilustrována na počtu osobních aut v konkrétních obcích: „Konsolidace a rostoucí výrobnost JZD se projevuje ve stále rostoucí životní úrovni našich družstevníků. Tak například v JZD Ždírec u Polné mají družstevníci již 4 osobní automobily a o další 3 jsou podány žádosti. Celkem družstevníci na našem okrese vlastní již 8 nových a několik starších osobních automobilů a stovky motocyklů. To je nejlepší odpověď na řeči těch, kteří tvrdí, že by se v družstvu neuživilí.“¹²⁶

4.4 Věková struktura

Jako další problém kolektivizačního procesu se projevovalo „stárnutí“ vesnice. Už na více místech bylo zmíněno, že zemědělství nebylo pro mnohé z řad vesnické, ale i městské mládeže perspektivním povoláním. Objevovaly se snahy tuto situaci řešit, lze zmínit rozvoj zemědělského školství, propagaci úspěchů zemědělství, zvyšování životní

¹²⁵ SOkA HB, f. OV KSČ, k. 3 Okresní konference, Okr. konference 1958, materiály k okresní konferenci KSČ v Havlíčkově Brodě 15. – 16. 3. 1958, s. 38.

¹²⁶ Tamtéž.

úrovně, dosažení nejméně stejného platu jako v průmyslové sféře, snaha nalákat mladé na postupující mechanizaci v zemědělství atp.

Nicméně žádné z opatření nedokázalo zabránit změnám ve věkové struktuře českého venkova. Cesta byla až na výjimky jednosměrná: odchod lidí z vesnice neznamenal příchod lidí z města. Výše zmíněnými opatřeními došlo v druhé polovině 60. let k zlepšení situace (např. zvýšení podílu osob mezi 15 a 20 lety), ale neutěšený stav zůstal (vysoký podíl lidí v neproduktivním věku). Situace se nelepšila ani s ukončením kolektivizačního procesu, neboť mezi lety 1958 a 1960 stále rostl počet seniorů a zároveň klesal počet mládeže do 20 let. Ani zakládání zemědělských škol nezaručovalo, že většina absolventů nastoupí do zemědělství, popř. jestli se v této sféře udrží.¹²⁷ Na Havlíčkovodsku se projevil obdobný trend, kdy členů do 26 let bylo pouhých 5,4 % a členů nad 60 let 13,5 %. Zásadní podíl držela skupina pracovníků mezi 26 až 60 lety, z toho nejvíc, 39,2 %, bylo družstevníků mezi 45 a 60 let. Na tento stav poukázala okresní konference v roce 1956.¹²⁸ „Nedostatek mládeže v zemědělství byl problémem trvalým a promítl se i v budoucnosti. Již od padesátých let klesal počet sňatků a rodin zemědělců a zmenšil se počet narozených dětí.“¹²⁹

Tabulka č. 7 – průměrné věkové složení zemědělských pracovníků na Havlíčkovodsku (1956)

Věk	%
Do 26 let	5,4
Do 35 let	18,1
Do 45 let	23,8
Do 60 let	39,2
Přes 60 let	13,5

¹²⁷ K. KAPLAN, *Proměny...*, 390-391.

¹²⁸ SOkA HB, f. OV KSC, k. 2 Okresní konference, Okr. konference 1956.

¹²⁹ K. KAPLAN, *Proměny...*, s 427.

4.5 Propagace

Nedílnou součástí kolektivizačního procesu byla propagace. Již od počátku kolektivizace byly tvořeny různé její formy, jejichž hlavním cílem bylo zrychlovat a zefektivňovat zakládání jednotných zemědělských družstev (zejména v první fázi) a posléze družstva upevňovat, popř. do nich přivádět větší počet pracovních sil nebo i zajistit přísun nové zemědělské půdy, např. od stále soukromě hospodařících zemědělců.

Forem propagace bylo několik. Ústředním médiem se stal tisk na celostátní i okresní úrovni. Mezi další nástroje patřila agitace (prováděná většinou dělníky z průmyslových závodů), nástěnné tabule (desky cti a desky hanby), místní rozhlas či tzv. bleskovky vycházející hlavně při důležitých sezónních pracích (žně, jarní a podzimní práce,...).

Co nejvyšší účinnost propagandy obecně zajišťují čtyři pravidla, mezi které náleží *„jednoduchost propagovaného sdělení, oslovení emocí, oslovení představitosti a opakování. Aktéři propagandy také využívají nedostatečné informovanosti širších vrstev a jejich špatné dlouhodobé paměti, která je tak snadněji manipulovatelná.“*¹³⁰ Všechny tyto složky komunistická propaganda v zemědělské politice využívala. Důležitým prvkem bylo působení na emoce, např. v otázkách strachu z hrozby nové války, nedostatečného zásobování nebo nepřátel infiltrovaných na český venkov, aby škodili.¹³¹

Z celostátního hlediska bylo nejčtenějším deníkem *Rudé právo* a také *Zemědělské noviny*. Obojí noviny měly podobnou strukturu, deníky začínaly u domácí a zahraniční politiky, postupovaly přes reportáže ze Sovětského svazu, otištěné projevy, po negativní články týkající se neplničů dodávek. První fáze kolektivizace byla ve znamení opakovaného poukazování na kulaky jako to nejhorší možné pro zemědělství.

¹³⁰ Anna MACOURKOVÁ, *Komunistická propaganda a agitace v období kolektivizace*, in: Jaroslav ROKOSKÝ – Libor SVOBODA (eds.), *Kolektivizace v Československu*, Praha 2013, s. 140.

¹³¹ *Tamtéž.*

Ve druhé fázi byly články zaměřené tak, aby působily na sjednocování a upevňování JZD.¹³²

Vesnické noviny vycházely i na regionální úrovni. Na začátku padesátých let se jednalo o krátké příležitostné výtisky, které vycházely převážně v době žní. Na Havlíčkobrodsku v této době vycházely pod záštitou *Rudého práva* noviny s názvem *Do společných prací – do podzimních osevů* a kromě propagace jednotného zemědělství a snah burcovat k včasné sklizni obilí se v nich objevovalo veřejné „lynčování“ vesnických boháčů. Už v květnu roku 1951 vznikly na Havlíčkobrodsku *Okresní zemědělské noviny*. Jejich obsah zůstal více méně podobný, nicméně noviny obsahovaly více článků.¹³³ V druhé fázi se název novin proměnil na *Vesnické noviny okresu Havlíčkův Brod*. Tento týdeník vycházel s podtitulem *Cesta nové vesnice: Za lepší život našich rolníků!*

Rozdíl mezi články a celkově obsahem v první a druhé fáze kolektivizace je patrný. Ubylo útočných článků, agresivní rétoriky a příspěvků, které mohly v občanech vzbuzovat strach ze všech možných aspektů. Články druhé poloviny padesátých let se vesměs nesly v pozitivním duchu. Přesvědčovací články o výhodách vstupu do JZD nevyzimely, nicméně se už nejednalo o „ironické kárání za to, že /ve vesnici/ nebylo ještě založeno JZD.“¹³⁴

Také obsah *Vesnických novin okresu Havlíčkův Brod* byl poměrně stabilní. V průběhu let se měnila pouze grafika titulku a rozsah. Úvodní strany většinou patřily politické situaci, hodnocení zemědělských prací (např. v období žní se nejčastěji porovnávaly výkony jednotlivých JZD), významným výročím (konec druhé světové války,...) a dopisům od čtenářů. Na dalších stranách se pak objevovala témata týkající se STS, kulturních podniků, československých státních statků atp.

Tak např. v 13. čísle *Vesnických novin* z března roku 1955 vyšel článek s názvem „Občané, neřežte pod sebou větve!“ Článek se snažil velmi emotivně působit na čtenáře tím, že ukazoval co nejvíc záporů prvorepublikových, ale i válečných let, aby

¹³² *Tamtéž.*

¹³³ J. RÁSL, *Kolektivizace...*, s. 31.

¹³⁴ Monika DOBROVOLNÁ, *Úloha propagandy na stránkách regionálního tisku v procesu kolektivizace půdy na Chotěbořsku*, in: Jaroslav ROKOSKÝ – Libor SVOBODA (eds.), *Kolektivizace v Československu*, Praha 2013, s. 155.

prokázal „zlaté časy“ současné doby a donutil občany řádně odvádět daně, což je paradoxně zmíněno pouze v posledním krátkém odstavci na konci textu. Celý efekt článku umocňuje tykání příjemci textu. „*V naší krásné vlasti dávno je ta tam doba, kdy v ní vládli fabrikanti, uhlobaroni, bankéři a agrární velkostatkáři. Pracujícím lidu dnes se žije neporovnatelně lepší. Není nezaměstnanosti, není exekutorů, vesnice jde vstříc krásné budoucnosti. (...) Jen si vzpomeň, jak se jednalo na úřadech a soudech s Tebou a jak s tím, kdo měl moc v rukou? Zapomněl jsi snad, jak postarala se o Tvou bezpečnost a bezpečnost Tvých blízkých vládnoucí třída v roce 1838?*¹³⁵ *Zapomněl jsi snad na to, jak jsi marně zatínil zuby, kdy Ti byla vyražena zbraň z ruky vládnoucími „vlastenci“*“¹³⁶

Určitá kritika poměrů byla na stránkách *Vesnických novin* adresována i představitelům na ONV. Dokazuje to např. článek s názvem „Takhle si cestování autobusem nepředstavujeme“, který ironicky laděným příběhem ukazuje, že autobusová doprava na okrese je nedostatečná a cestování v přeplněném autobuse je nesnesitelné. Autor, podepsaný jako Náprava, zakončil celý článek touto uštěpačnou poznámkou: „*A takovýmto přeplněným autobusem by mě za trest cestovat ten, kdo se má starat o dobré cestování našich pracujících!*“¹³⁷

Již bylo řečeno, že od útoků proti soukromým zemědělcům (resp. kulakům) bylo v druhé polovině padesátých let upuštěno. Jisté narážky však ze stránek novin nezmizely, jak je zřejmé z článku s titulkem „Nevymlouvejte se, že není vápno!“ Článek kritizuje soukromé zemědělce ze Štoků, kteří si vyzvedli nedostatečné množství vápna a měli tím tak ohrozit plnění dodávkových úkolů.¹³⁸ Nadpisy článků směřované soukromě hospodařícím zemědělcům se dále trefovaly do problémů s neobdělanou půdou. Byli jmenováni konkrétní vlastníci usedlostí včetně výměry neobdělané půdy. Pod článkem byl opět podepsán Náprava. „*Doufáme, že po tomto veřejném upozornění (...) učiní vše, aby přesvědčili uvedené občany o tom, jak je důležité pro zvyšování životní úrovně všech pracujících, tedy i pro ně samé obdělání a osetí každého hektaru*“

¹³⁵ Zde byl autorem, J. Neubauerem, pravděpodobně myšlen rok 1938 a události okolo Mnichovské dohody.

¹³⁶ *Vesnické noviny Havlíčkův Brod*, ročník V, 1955, č. 13, s. 2.

¹³⁷ *Tamtéž*.

¹³⁸ *Vesnické noviny Havlíčkův Brod*, ročník V, 1955, č. 20, s. 3.

*ladem ležící půdy.*¹³⁹ I další články v jiných číslech *Vesnických novin* poukazovaly různými způsoby na soukromě hospodařící zemědělce, viz např. „Pracující se ptají, proč nemáme maso“¹⁴⁰, kde byli vypsáni soukromí zemědělci, a to včetně přehledů o nesplněných dodávkách. Článek „Kde je to lepší?“¹⁴¹ nabízel srovnání plnění dodávek mezi JZD Šmolovy a tamějšími soukromě hospodařícími zemědělci. Výčet podobně laděných článků lze završit titulkem „Fronty na maso a něco kolem nich.“¹⁴² Název napovídá, kterým směrem se obsah článku ubíral. Námětem bylo tradiční označování soukromých zemědělců jako příčiny nedostatku masa v zemi. Po obecném úvodu článku („*Že jsou fronty na maso? Nemusely by být, kdyby... Ano, kdyby. Kdyby nám všichni zemědělci dodávali podle plánu a kdyby nezůstávali dlužní. (...) Proč hlavně naše JZD dodávají pravidelně (...)? Na tuto otázku je snadná odpověď pro toho, kdo pracuje v družstvu a zná rozdíl mezi družstevní velkovýrobou a hospodařením postaru, soukromě.*“) následuje konkretizace, tedy výčet soukromě hospodařících zemědělců z okresu Havlíčkův Brod, kterým se nedařilo plnit předepsané dodávky. Tlak na ně umocňuje ještě závěr článku: „*Jaké je pro tyto zemědělce východisko? Znají jej jistě sami. Je to společná práce v družstvech.*“

Aby byla v období žní propagace na co nejvyšší úrovni, vycházely kromě článků ve stálých vesnických novinách též samostatné tzv. „*Žňové zpravodaje*“. Jejich formát byl A4 a byly určeny na nástěnky. Formou připomínaly bleskovky (viz níže), obsah odpovídal potřebě, tj. vyhlášení nejlepších JZD, „popichování“ dosud sklizejících JZD apod.

Mezi další formy propagace patřily tzv. bleskovky. Jejich obsahem bylo co nejstručnější, nejsrozumitelnější, ale zato snadno pochopitelné sdělení. Bleskovky mnohdy vytvářely děti ve škole za vedení učitelů. „*Jednalo se o krátké textové zprávy, nejčastěji ilustrované, s jednoduchým sdělením buď negativního charakteru, zaměřené proti vesnickým boháčům, nebo naopak charakteru pozitivního, na podporu budovatelského úsilí.*“¹⁴³

¹³⁹ *Tamtéž.*

¹⁴⁰ *Vesnické noviny Havlíčkův Brod*, ročník V, 1955, č. 27, s. 1.

¹⁴¹ *Vesnické noviny Havlíčkův Brod*, ročník VI, 1956, č. 24, s. 3.

¹⁴² *Vesnické noviny Havlíčkův Brod*, ročník VII, 1957, č. 33, s. 2.

¹⁴³ A. MACOURKOVÁ, *Komunistická propaganda...*, s. 145.

Podobně jako u tisku, i u bleskovek byla podoba negativního sdělení záležitostí převážně první fáze kolektivizačního procesu. Jedna z bleskovek měla dokonce komiksový charakter, kdy se rozzlobená kráva rozhodla odkopnout kulaka při dojení, protože neodváděl povinné dodávky, se slovy: „*Já ti dám, dělat mi ostudu!*“ Celá bleskovka byla doplněna slovy: „*Jak to dopadne s kulaky ve Skuhrově, až se jejich krávy dopálí na to, že z nich odevzdávají málo mléka!*“¹⁴⁴

V druhé fázi převažovaly bleskovky pozitivního rázu. Doplnující kresby vyjadřovaly radost z práce na polích, techniku pracující na polích a další. Jejich textovým obsahem bylo většinou opěvování nově založených družstev, jako tomu bylo např. u bleskovky vyjadřující nadšení z jednoho nově založeného družstva v Okrouhličce. „*Zemědělci, následujte jejich příkladu! Přihlaste se i vy do JZD, v nichž je záruka šťastné budoucnosti našeho zemědělství a celého národa.*“¹⁴⁵

4.6 Kultura na vesnici

V souvislosti s rozvojem kolektivizačního procesu docházelo ke zvyšování úrovně kulturních aktivit na venkově. S upevňováním jednotlivých JZD se postupně objevovala potřeba zlepšit kvalitu společenského života venkovských obyvatel. Jinými slovy, objevila se potřeba družstevníků žít také jinak než soustavnou prací pro družstvo. Takovou potřebu si uvědomovali i funkcionáři komunistické strany, a tak podporovali snahy o zakládání různých kulturních klubů, kroužků, popř. místních knihoven.

V červnu roku 1958 bylo na Havlíčkobrodsku rozhodnuto o založení zmíněných kulturních klubů. Hlavním úkolem těchto zařízení zpočátku bylo soustavně působit na obyvatele vesnice osvětovou prací; převážně se jednalo o prosazování stranické politiky. Zakládání klubů bylo zároveň chápáno jako další prostředek k úplnému završení kolektivizačního procesu. Osvětová činnost měla „*více pomáhat v upevňování a rozšiřování socialistických výrobních vztahů a celkovému zvýšení zemědělské výroby. Tam, kde již existuje družstvo, má osvěta pomáhat uvědomovací prací k vnitřní*

¹⁴⁴ J. RÁSL, *Kolektivizace...*, s. 48.

¹⁴⁵ SOkA Havlíčkův Brod, f. ONV HB, k. 236, sign. 202, zemědělství a lesní hospodářství, JZD různé záležitosti.

konsolidaci a k politickému a organizačnímu upevnění družstva na základě jeho stanov, pomáhat řešit hospodářské problémy a zvyšovat soustavnou zemědělskou propagaci kvalifikaci zemědělskou.“¹⁴⁶

Podle uvedených zásad byly poté stanoveny hlavní cíle kulturních klubů. Kromě jejich politického zaměření se objevovalo i zaměření na regionální vlastivědnou práci, uměleckou výchovu, lidovou uměleckou tvořivost, společenský život apod. Aby mohly kluby vznikat, bylo nutné, aby příslušné JZD bylo po všech stránkách zajištěno. Není tedy divu, že první kulturní klub na okrese vznikl v JZD Ždírec u Polné, které zaujímal po celou dobu kolektivizačního procesu přední příčky úspěšnosti (plnění dodávek, výše pracovní jednotky, výše odměn, životní úroveň tamějších družstevníků apod.).¹⁴⁷ O působení některých konkrétních kulturních klubů občas informovala tzv. kulturní okénka na stránkách vesnických novin. Např. tak byla popsána činnost kulturního klubu v Suché. Informace byla o schůzi tohoto klubu, a to po jeho sedmiměsíčním fungování. K hlavní výtce patřilo, že samotní členové propagovali klub pouze ústně a ne činy. Na druhou stranu byla chválena knihovna a její fungování. Závěrem bylo doporučeno uspořádat kvalitní taneční zábavu na ukončení žní.¹⁴⁸

Zvláštní složkou kulturních klubů byly místní knihovny. Jedním z hlavních předpokladů působení knihoven byly opět otázky týkající se politicko-osvětové činnosti. Nicméně knihovny vznikaly i za účelem zvýšení vzdělanosti a „všeobecného“ přehledu. Byly vypracovány plány na zřízení nových knihoven, počítalo se se školením vedoucích místních knihoven, nákupem knih ze zvláštních fondů JZD, se soutěžemi o nejlepší knihovnu, popř. nejlepšího čtenáře.¹⁴⁹

Dalšími kulturními zařízeními byla kina. OV KSČ si uvědomoval sílu působení filmu jako formy osvětové práce. Proto měl být pokaždé před promítáním celovečerního filmu puštěn film krátký, resp. filmový týdeník. Přáním okresního výboru bylo, aby se kino nalézalo v každé vesnici. K 1. lednu 1958 bylo v Havlíčkobrodském okrese 33

¹⁴⁶ SOkA HB, f. ONV HB, k. 219, sign. 51, spisy předsedy ONV (1951-1960).

¹⁴⁷ *Tamtéž.*

¹⁴⁸ *Vesnické noviny Havlíčkův Brod*, ročník VIII, 1958, č. 31, s. 2.

¹⁴⁹ SOkA HB, f. ONV HB, k. 219, sign. 51, spisy předsedy ONV (1951-1960).

obcí s promítacím přístrojem. Nákup promítaček do dalších obcí měl být proveden svépomocí.¹⁵⁰

Snaha ovlivnit kulturu spočívala i v bedlivějším dohlížení na společenský život. Tato oblast se týkala zejména tanečních zábav, plesů nebo kurzů tance. Zpráva ze začátku roku 1958 hovoří o soustavné práci v této oblasti, o dohlížení na pořadatele společenských akcí, zlepšování jejich práce, kontrolu „kvality“ profesionálních hudebních souborů (i za cenu rozpuštění) atp. Za účelem vylepšení všech těchto aspektů se měl konat v Havlíčkově Brodě v Domě osvěty ples, který by ukázal, jak mají správné kulturní podniky vypadat. Jednalo se o jakýsi vzorový ples, který byl určen osvětovým pracovníkům a pořadatelům kulturních akcí z okresu. V obcích se pak počítalo s postupným vznikem sborů pro občanské záležitosti. „Nezávadnost“ vystoupení byla pro představitele ONV Havlíčkův Brod nutností, a proto bylo ustanoveno, aby „do 1. dubna 1958 při odboru kultury vznikl 3 členný sbor občanských kontrolorů, kteří by informovali odbor kultury o úrovni hudeb při tanečních zábavách a jiných produkcích hudebního charakteru.“¹⁵¹

Představitelé ONV Havlíčkův Brod si uvědomovali, že v rámci osvětové činnosti je třeba na obyvatelstvo působit již od raného věku, a proto dbal odbor kultury také na (mimoškolní) práci s dětmi. Na Havlíčkobrodsku se s pravidelností začala konat dětská odpoledne, představení stálého loutkového souboru, divadelní představení, odpoledne v knihovnách aj. V rámci plánování se stanovilo, kolik kterých představení v daný rok proběhne, takže např. v roce 1959 proběhla 2 dětská odpoledne v muzeu Polná, 5 dětských odpoledne v knihovnách apod.¹⁵²

Dalším odvětvím kulturní činnosti na okrese bylo muzejnictví. Opět se plánovalo na dva roky dopředu, hlavními body bylo vybudování expozice Jaroslava Haška v Lipnici nad Sázavou, kde mělo fungovat oddělení havlíčkobrodského muzea. Jiné muzeum vzniklo v Dolní Krupé, expozice byla zaměřena na nedalekou zříceninu hradu Ronovec. Podpora muzeí byla záslužná činnost, avšak bylo zdůrazňováno, že všechny expozice musí ukázat „socialistickou přerodu našeho okresu.“ Na druhou stranu byly vytvořeny různé průvodce po okrese, začaly se pořádat přednášky o

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² Tamtéž.

historických památkách, došlo k závazku, že ročně se bude pořádat několik exkurzí, budou pořádány výstavy apod. V roce 1959 byl také založen Vlastivědný kroužek.¹⁵³

Jako opomíjená oblast se kulturnímu odboru jevilo kronikářství. Kronikáři se v případě nedostatečných zápisů měli vracet k nejdůležitějším událostem v obci, za něž bylo považováno např. založení JZD. Od takového milníku měla být historie obce doplněna do současnosti a poté bylo nutné psát zápisy aktuální, a to podle směrnic z ledna 1955. S kronikami se posléze pracovalo dál, např. jako se zdrojem informací pro články do *Vesnických novin*, pro místní rozhlasy, místní nástěnky nebo pro školní výklady. Také v kronikářství docházelo ke kontrolám kvality a k soutěžení mezi jednotlivými kronikáři, podle čehož byli kronikáři poté odměňováni. Byly dokonce pořádány besedy nad kronikami, a to až 1 měsíčně.¹⁵⁴

Ani otázky týkající se kulturních památek či ochrany přírody nezůstávaly ke konci padesátých let na Havlíčkobrodsku stranou. „*Je potřeba, aby se historičnost okresu stala záležitostí pokud možno největšího množství lidí. Touto cestou vést lidi k lásce k okresu, k rodnému místu.*“ A tak byly prostřednictvím zpravodajů vyhledávány památky a památná místa, která byla následně v šedesátých letech osazována nástěnnými tabulemi, památníky, orientačními cedulemi atp. Na tato místa se také pořádaly školní exkurze, výlety aj. Na zřícenině hradu Ronovec byla do konce roku 1958 zřízena přírodní rezervace.¹⁵⁵

Záležitosti týkající se kulturního rozvoje byly řešeny i na stránkách *Vesnických novin*. Středem pozornosti článku „*Problém kulturního života v malých vesničkách*“¹⁵⁶ je to, že kulturu na malých vesnicích nelze rozvíjet bez finanční výpomoci. V obci Veselice se 130 obyvateli bylo možné za kulturní „vyžití“ považovat pouze knihovnu, která vlastnila přes 200 knih, avšak staršího vydání a tím pádem většinou stálých čtenářů přečtených. Autor v článku dále píše o nutnosti pořádání besed, přednášek, výpůjček knih z jiných knihoven nebo promítání filmů.

¹⁵³ *Tamtéž.*

¹⁵⁴ *Tamtéž.*

¹⁵⁵ *Tamtéž.*

¹⁵⁶ *Vesnické noviny Havlíčkův Brod*, ročník VII, 1957, č. 40, s. 3.

4.7 Zemědělská výstavba na vesnici

Se zaváděním velkovýroby v rámci kolektivizace muselo dojít k určitému přebudování vesnice. Na počátku padesátých let využívala jednotná zemědělská družstva zpravidla jednotlivé hospodářské usedlosti, postupně pak docházelo se scelováním půdy i ke svodům dobytka na jedno místo. K tomu mohly sloužit statky přemístěných kulaků, v druhé polovině padesátých let byl však trend takový, že se v rámci investiční výstavby více stavěla nová sídla jednotlivých JZD. Kromě staveb kravínů, sýpek, silážních jam, teletníků, garáží, dílen... byly stavěny společné stravovací prostory nebo i kuchyně. Největší rozmach nastal až v šedesátých, potažmo sedmdesátých letech, nicméně některé větší společné investiční výstavby probíhaly i v druhé polovině let padesátých.

O stavu zemědělské výstavby na Havlíčkovobrodsku na začátku roku 1957 informovala zpráva vedoucího zemědělského odboru ONV, Františka Prchala. Zhodnocení akcentovalo nutnost existence budov pro společné ustájení. Ideální byly pro tuto potřebu již existující budovy. U nich byla prováděna rekonstrukce a přizpůsobení na nové podmínky. Nicméně takových budov bylo málo, a proto bylo nutné stavět novostavby, které byly investičně nákladnější. V letech 1954–1956 byla provedena investiční výstavba za 17 000 000 Kčs. Využití této částky lze vnímat pozitivně, ale skutečnost, že se stavělo velmi neehospodárně a neefektivně, byla znepokojující. Stavby byly neúměrně nákladné (hlavně kravíny) a většinou nedostačující. Do nových budov se často nevešel všechen dobytek, chyběla mechanizace, takže se veškeré práce musely provádět ručně, některé stavby stále postrádaly elektrifikaci a vodovodní přípojku. V družstvech chyběly i kvalitní pozemní komunikace, kanalizace, větrolamy a dostatečné výběhy. Nezřídka se zjišťovalo, že není možné na stávající stavby navázat novou výstavbou, např. z důvodu špatného umístění v terénu apod. Na druhou stranu zpráva velmi kladně hodnotila společnou práci družstevníků, kteří navzdory obtížným podmínkám projevovali iniciativu a úsilí. Ani na stavbu objektů totiž nebyla ve většině případů dostatečně zajištěna mechanizace (chyběly míchačky, transportéry materiálu, kvalitní lešení, menší jeřáby atp.) a pokud stroje na stavbě byly, řešily se problémy s nezapojenou přípojkou elektřiny. Pro další roky byly rozpracovány konkrétní plány investiční výstavby, kterými se realizace řídila. Pro nejúspěšnější družstvo na okrese,

JZD Ždírec u Polné, byly např. stanoveny tyto úkoly: „*adaptace sýpky, přístavba kravína na 82 dojnic, novostavba drůbežárny na 500 slepic, opravit stávající hospodářské budovy, vybavit stáje krmnými a hnojnými drážkami, provést melioraci 40 ha družstevních polí, zřídit rybník ve výměře 1 ha.*“¹⁵⁷

Výstavba na vesnici spojená s kolektivizačním procesem v padesátých letech 20. století je do dnešních dní nejvíce patrným pozůstatkem zakládání JZD, který lze vnímat pouhým okem. Většinou na okrajích vesnic stojí komplexy zemědělských budov, od teletníků po silážní jámy či garáže s dílnami. V některých z nich zemědělská výroba přetrvávala, některé pustnou a chátrají.

¹⁵⁷ SOkA Havlíčkův Brod, f. ONV HB, k. 235, sign. 154, plánování, roční zpráva o hospodaření okresu (1950-1960).

Závěr

Kolektivizační proces byl v roce 1960 prohlášen za dokončený. Český a slovenský venkov si prošel více než desetiletým obdobím, jež znamenalo spoustu změn. Počet soukromě hospodařících zemědělců byl eliminován na minimum. Jejich stavení nejprve bezplatně sloužila vznikajícím JZD, postupně ale v každé obci vyrostly nové budovy družstev, což je lze dodnes možné spatřit téměř v každé vesnici. Jednotná zemědělská družstva měla v držbě naprostou většinu půdy. Tato půda již nebyla rozčleněna mezemi, rozoráním totiž došlo ke scelení v rozsáhlé polnosti.

Druhá fáze kolektivizace mezi lety 1955–1960 se od té první lišila hned v několika ohledech. Na soukromé zemědělce začala působit neustálá propaganda, která je přesvědčila o nevyhnutelnosti vstupu do JZD. Již se nejednalo o vyhrožování nebo i fyzický nátlak, nyní šlo o promyšlenou propagandu a agitaci. Toto působení na zemědělce probíhalo především formou tisku, konkrétně na Havlíčkobrodsku prostřednictvím *Vesnických novin* vydávaných Jednotným svazem českých zemědělců. I k jednotlivým JZD se začalo přistupovat podle konkrétních místních potřeb, již nešlo o živelné zakládání a potřebu založit během krátké doby co nejvíce družstev. V počtu založených JZD byl pro Havlíčkobrodsku zásadní rok 1957, kdy byla překonána dvouletá stagnace kolektivizačního procesu, a dokonce se začala zakládat nová družstva. Během dalších dvou let byla jednotná zemědělská družstva založena ve všech obcích a osadách na okrese. Socializace vesnice dosáhla v říjnu roku 1959 88%, což zhruba korespondovalo s celorepublikovým průměrem, a družstva byla postupně slučována do větších zemědělských závodů.

Od útlaku tzv. vesnických boháčů neboli kulaků bylo až na výjimky upuštěno. Kulaci pracovali v družstvech, mohli tak uplatňovat své bohaté zkušenosti s prací na rozsáhlejší hospodářství. V některých případech se objevili i ve funkcích, což představitelé ONV Havlíčkův Brod chápali jako nezákonnost, kterou bylo nutno řešit. Proto byla stanovena pravidla týkající se působení kulaků v JZD. Tlak vyvíjený na soukromé zemědělce byl v závěrečné fázi kolektivizace spojen hlavně se středními rolníky, chápányi za základní stavební kámen kolektivizačního procesu. Nelze opomíjet ani tzv. kovorolníky, popř. vlastníky záhumenků.

Proměna venkova se v době kolektivizačního procesu netýkala pouze hmotných aspektů (zástavba, mechanizace, pole,...), ale také aspektů psychických. Na ty měla dopad i tzv. teorie o zostřování třídního boje. Mezi venkovské obyvatelstvo byly šířeny nenávistné informace, které poškozovaly zemědělce s vyšší výměrou půdy. Avšak ani v založených a fungujících JZD nebyly vztahy nikterak růžové. Řadoví členové za zády pomlouvali předsedy, samotní členové si záviděli konkrétní práci v JZD, funkcionáři KSČ využívali svých pozic k šikaně ostatních členů JZD apod. Zkrátka představa kolektivního hospodářství, založeného na setření rozdílů mezi členy, v praxi nefungovala. I takové projevy, které je možné nazvat jako lidský faktor, pak hrály důležitou roli v celkovém chodu družstva.

Na druhou stranu je třeba říci, že v závěrečné fázi kolektivizace docházelo k jevům, které měly podstatný vliv na zvyšování zemědělské produkce. Jednalo se zejména o zemědělské školství, ve kterém proběhlo několik dílčích reforem, a jež dbalo na odbornou přípravu zemědělských pracovníků. Byla snaha zajistit odbornost pro všechny zemědělské pracovníky, tzn., že pokud se někdo nepřihlásil na specializovaný obor typu kovář, tesař, traktorista apod., byl vyslán na studium dvouleté učňovské školy se zemědělsky všeobecným zaměřením. Noví pracovníci v zemědělství tak nenastoupili do JZD ihned po základní škole, nýbrž až po vyučení. Za různými nařízeními, která se týkala zemědělského školství, stála i snaha změnit trend stárnutí vesnice. Již od první poloviny padesátých let totiž venkovské obyvatelstvo často odcházelo do měst, a to i z toho důvodu, aby uniklo před kolektivizačním procesem. To dokazuje i fakt, že např. v roce 1956 bylo na Havlíčkobrodsku téměř 40% zemědělských pracovníků mezi 45–60 lety, naopak zemědělců do 26 let pouze 5,4%.

Obliba života na vesnici měla být zvýšena i pomocí různých kulturních akcí, klubů, kroužků atp. Proto začaly být při JZD zakládány kulturní kluby, místní knihovny, kina aj. Tyto instituce měly dále za úkol pořádání akcí pro děti, plesů nebo tanečních zábav. Rozvíjeno bylo také kronikářství, muzejnictví či oblast kulturních památek a ochrany přírody. Nutno podotknout, že všechny tyto kulturní záležitosti podléhaly dobové ideologii.

Kolektivizace zemědělství znamenala zásadní dopad na český a slovenský venkov. Její projevy mají přesah až do dnešních dní. Kromě současného trendu

biofarem se povětšinou zemědělci malovýrobou neživí. Způsob hospodaření ve větších celcích zůstal, původní JZD přešla pod soukromé společnosti a z názvu bylo vypuštěno slůvko „jednotné“.

Seznam zkratek

ČSSS – Československé státní statky

JZD – Jednotné zemědělské družstvo

KNV – Krajský národní výbor

KSČ – Komunistická strana Československa

MNV – Místní národní výbor

ONV – Okresní národní výbor

OV KSČ – Okresní výbor Komunistické strany Československa

StB – Státní bezpečnost

STS – Státní traktorová stanice

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

Prameny a literatura

Prameny

Archivní fondy

Státní okresní archiv Havlíčkův Brod

Fond Okresní národní výbor Havlíčkův Brod 1948–1960, kartony 219, 234, 235, 236, 237, 247, 251, 254, 256.

Fond OV KSČ, kartony 1, 2, 3, 4, 14, 15.

Tisk

Okresní zemědělské noviny Havlíčkův Brod, ročník V–X, 1955–1960.

Rudé právo, ročník 33, 1953, č. 213.

Literatura:

BLAŽEK, Petr – JECH, Karel – KUBÁLEK, Michal, *Akce "K": Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy, dokumenty*, Praha 2010. (Studie Blažka a Kubálka, s. 61–150, Burešové, s. 17–60, Jecha, s. 315–498 a Pexové, s. 215–216.)

BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal, *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*, Praha 2008.

BOŠTÍK, Pavel, *Kolektivizace venkova v okrese Litomyšl v letech 1948–1960*, Hradec Králové 2012. Diplomová práce.

BŘEZINA, Vladimír – PERNES, Jiří (edd.), *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957–1960*, Brno 2009. (Studie Pernese, s. 9–52 a Stehlíka, s. 181–198.)

DOLEŽAL, Jan - KMONÍČEK, Josef - PEKÁREK, Jiří, *Když mizely meze: kapitoly z kolektivizace východočeského zemědělství v letech 1949 – 1960*, Hradec Králové 1987.

FEIERABEND, Ladislav, *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*, Volary 2007.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha 2007.

JECH, Karel, *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, Praha 2008.

JECH, Karel, *Soumrak selského stavu 1945–1960*, Praha 2001.

KAPLAN, Karel, *Kronika komunistického Československa: Doba tání 1953–1956*, Brno 2005.

KAPLAN, Karel, *Proměny české společnosti (1948–1960). Část druhá Venkov*, Praha 2012.

RÁSL, Jiří, *Kolektivizace zemědělství v okrese Havlíčkův Brod v letech 1949–1953*. Hradec Králové, Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2013. 53 s. Bakalářská práce.

ROKOSKÝ, Jaroslav – SVOBODA, Libor (edd.), *Kolektivizace v Československu*, Praha 2013. (Studie Dobrovolné, s. 152–159, Macourkové, s. 140–149 a Stříbrné, s. 396–401.)

ŠIKULA, Martin, *Vesnické noviny a satirický obraz kolektivizace 50. let 20. století v moravských okresech severozápadního Horácka. Otevření problematiky výzkumu tzv. vesnických novin na příkladu politicky podmíněné prezentace lidového humoru*, in: Západní Morava, vlastivědný sborník, ročník XV, 2011, s. 110–137.

URBAN, Jiří, *Venkov pod kolektivizační knutou: okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu*, Praha 2010.

Přílohy

Seznam příloh:

Příloha A: Zemědělské usedlosti podle výměry půdy před začátkem kolektivizace

Příloha B: Stav JZD v okrese v průběhu kolektivizace (v první fázi jsou počítány dohromady všechny výrobní typy včetně přípravných výborů)

Příloha C: Počet vzniklých JZD v jednotlivých letech druhé fáze kolektivizace

Příloha D: Věková struktura pracovníků v zemědělství v roce 1956

Příloha E: Osvětový zpravodaj

Příloha F: Vesnické noviny okresu Havlíčkův Brod

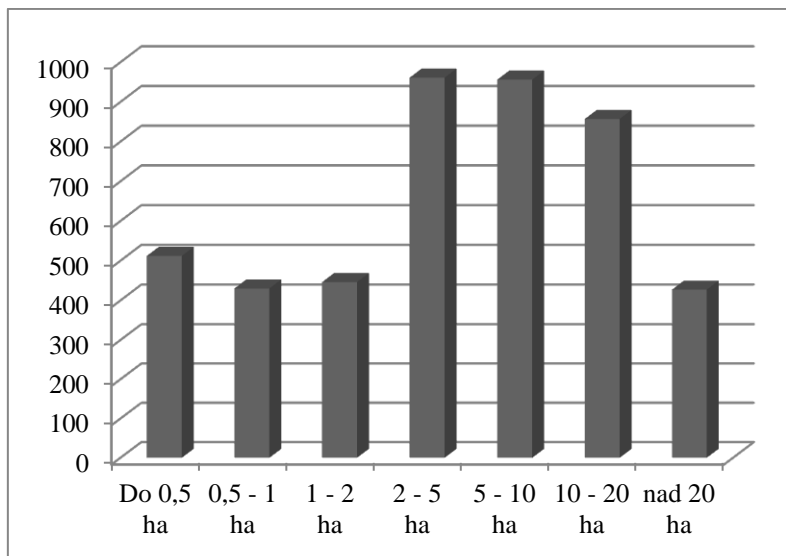
Příloha G: Bleskovka k nově založenému JZD v Okrouhliče

Příloha H: Bleskovka k uvítání nových členů

Příloha CH: Žňový zpravodaj

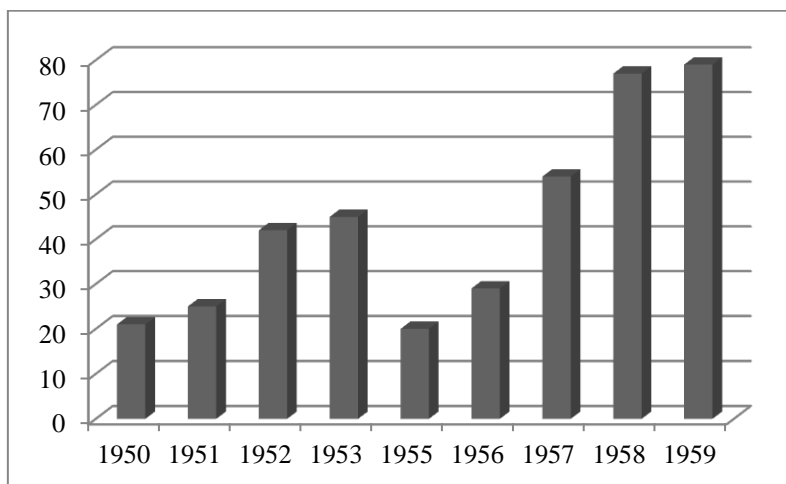
Příloha A:

Zemědělské usedlosti podle výměry půdy před začátkem kolektivizace

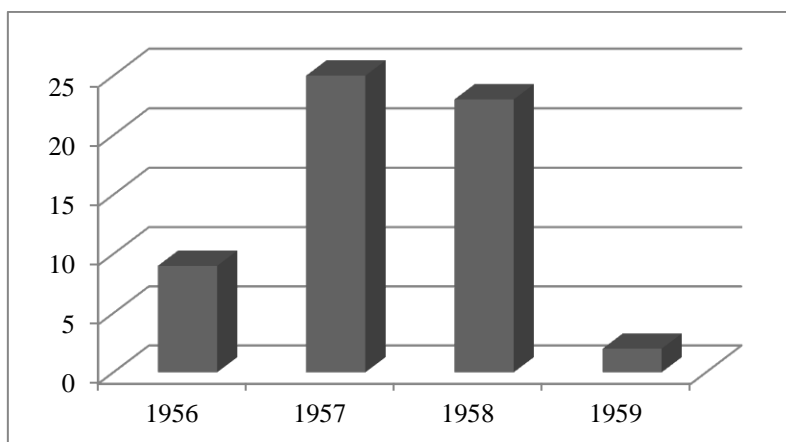
Příloha B:

Stav JZD v okrese v průběhu kolektivizace (v první fázi jsou počítány dohromady všechny výrobní typy včetně přípravných výborů)

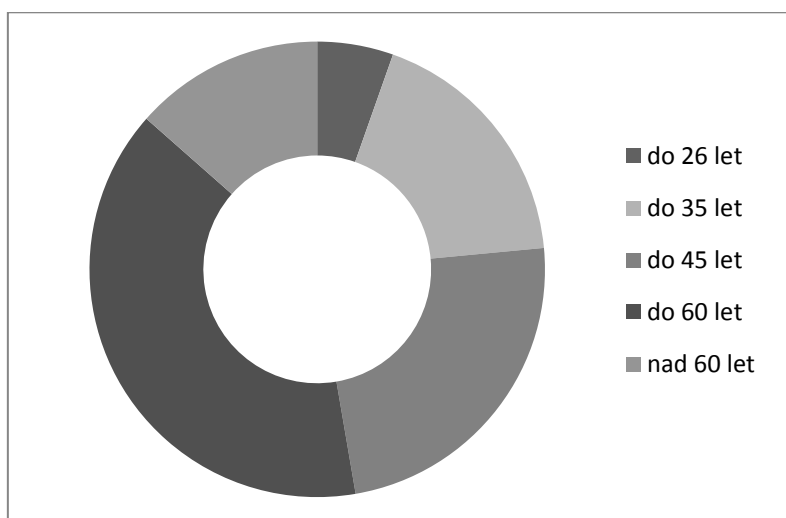
Příloha C:

Počet vzniklých JZD v jednotlivých letech druhé fáze kolektivizace

Příloha D:

Věková struktura pracovníků v zemědělství v roce 1956

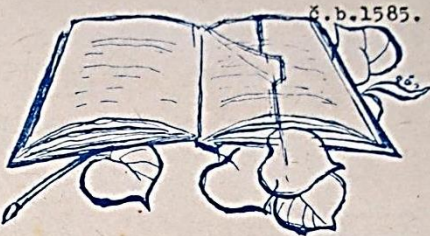
Příloha E:

Osvětový zpravodaj¹⁵⁸

č. b. 1585.

OSVĚTOVÝ ZPRAVODAJ

okresu Havlíčkův Brod

1. číslo, II. ročník
30. ledna 1958

Dnes se vám dostává do rukou první číslo Osvětového zpravodaje v roce 1958, který přešel pod redakci odboru pro školství a kulturu rady ONV. Úkolem tohoto zpravodaje bude pomáhat osvětovým zařízením radami, zkušenostmi z práce osvětových pracovníků. Uzávěrka časopisu bude vždy k 15. v měsíci. Proto vás prosíme o včasné zasílání příspěvků, jak to u vás děláte.

Jako přední a hlavní úkol v únoru je dobré provedení 10. výročí Vítězného února 1948.

Oslavy se musí stát součástí celého kulturního života na obci.

Jak a z čeho čerpat na oslavy? To bude jistě otázka většiny osvětových pracovníků, která vyvstane před nimi při zajišťování oslav. Proto, abychom usnadnili vaši práci, chceme vám v tomto smyslu dát několik rad a pokynů.

V obcích, kde jsou promítací přístroje, mělo by se uskutečnit před promítnutím vážného filmu/celovečerního/krátký proslav 7-10 minutový, avšak vhodnější formou by bylo přednesení básně, kterou by mohl přednést žák, který dovede dobře recitovat.

V rozhlase je potřeba uskutečnit alespoň jednu relaci, kde by se vysvětlilo občanům význam únorových událostí. Je-li v obci gramofonová deska s projevem Klementa Gottwalda z února 1948, je potřeba ji využít ve spojení s krátkou básní, záznamem z kroniky, vzpomínkou přírodních účastníků únorových událostí.

Při školách doporučujeme uspořádat veřejné vystoupení ve spolupráci s ostatními masovými složkami v obci. Mělo by být ctí každé školy uspořádat veřejnou besídku na počest únorového vítězství 1948.

Z čeho čerpat při oslavách.

Využití filmu -

ČSF sestavil následující pásma z krátkých filmů, které je si možno vyjídat u Krajského filmového podniku.

<u>Zahraněční politika ČSR:</u>	30 000 Km mezi přáteli	ČSR, 11 min.
	Lidová Čína a OSN	ČSR, 10 min.

¹⁵⁸ SOKA HB, f. ONV, k. 219, sign. 51.

Ročník VIII.

Číslo 42

Cena 20 hal.

Dne 9. října 1958

Uznanou sadbu sklídit beze ztrát

V. Šíp, ÚKZOZ Havl. Brod

Pro značnou chorobnost – často i pro pomísení – muselo být letos v našem kraji zamítnuto 23 procent sadbových porostů oproti deseti procentům r. 1957. Bylo to zaviněno neobvyklým šířením virových chorob, ale také nedostatečnou množitelskou prací. Selekcce se provádí stále opožděně a neúplně, vyloučené trsy se hned nedovážejí, chorobné hlízy se často ponchávají v brázdě, porosty se řádně neoddlužují, sázejí se cizí souvráté, a to vše zhoršuje zdravotní stav sadby, která při dalším množení nevyhovuje. Tím vznikají našemu bramborářství veliké výnosové ztráty a přímo množitelům ztráty finanční. Vždyť u osmi JZD okresu H. Brod bylo ztraceno dvacet pět procent ploch pro chorobnost a dalších jedenáct procent následkem nepřijatelného pomíchání! Každý zamítnutý hektar znamená pro JZD snížení příjmu o 2.000 Kčs a u raných odrůd až o 6.000 Kčs. Ještě větší ztráty vznikají na výrobních plochách nedostatečnou výměnou sadby a její sníženou výrobností.

Proto je nyní nezbytné sadbovým plochám věnovat při sklizni veškerou potřebnou péči a zabránit tak každým dalším ztrátám. Třeba pamatovat, že uznané plochy nejsou ještě hotovým přínosem – příjmem. – Sadbu nutno vsadit, vytržít, dodat anebo uskladnit pro jarní dodávku i pro vlastní výsadbu. Musí vyhovovat vnitřní hodnotou i vnějším vzhledem a velikostním vytržidním. Nesmí být zahlněná, nahnilá, nepřípustně strupovitá, odrůdově pomísená a zvláště ne pomízená! Sadbové plochy proto sklízíme přednostně za vhodného počasí. Sadba šetríme každého zbytečně ho poškozujeme (odřezání, rozmáčknutí, přecírání), chráníme ji před namrzutím a úzkostlivě ji oddělujeme podle odrůd a stupňů na poli, při třídění a každé manipulaci. Všichni pracující musí vědět, že pracují se sadbou. Již tím lze zabránit mnohdy nepřijatelným chybám, záměnám, povrchnosti.

Takovýmto rozvázným postupem, dodržením pořádku, lze značně snížit nezbytné odpady, dosáhnout většího podílu vytržidně sadby a tím lepšího zpeněžení sklizně. Tak je možné aspoň částečně nahradit ztráty vzniklé zamítnutím nevhodných porostů.

Pamatovat však nutno i na oddělení, sklizeň semenářských dílků – sadby pro vlastní výrobní plochy! Pomísená a chorobná porosty jsou špatnou známkou naší adbové oblasti a jsou jednou příčinou špatných množitelských

(Dokončení na str. 2.)

Předposlední obec do společného hospodaření - Je to 76. JZD Chlístov

V pondělí 6. října založili zemědělci v Chlístově jednotné zemědělské družstvo, které sdružilo všechny zemědělce a 143,36 ha zemědělské půdy. Noví družstevníci si do svého čela zvolili středního rolníka Václava Plodíka a požádali zástupce ONV o nejrychlejší hospodářsko-technickou úpravu půdy – scelení půdy, což je prvním předpokladem ke společnému hospodaření. Dá se předpokládat, že nové JZD bude dobře prosperovat, neboť sdružuje samé dobré a mladé hospodáře. Chlístov je předposlední obcí našeho okresu, v níž zemědělci pochopili myšlenku socialistického hospodaření a uvedou ji v činnost.

Noví družstevníci nedávno založeného JZD v Olešně se těší do společných prací, které jim nastanou ihned po sklizni brambor. Proto je jejich helem – co nejrychleji brambory z polí. Na obrázku je družstevník Blahoslav – co nejrychleji brambory z polí. Na obrázku je družstevník Blahoslav, předseda MNV v Olešně, kterého jen utrá, že jejich nové družstvo nemá žádný traktor. Ale i ten bude. Družstvo v Olešně nemůže sice počítat s plánovanou dodávkou, ale již se dočká dodávky mimořádně, to je prozatím vyřazeného traktoru z STS.

Splnili první

Po Mírovce, které splnila povinnou dodávku včetně státního nákupu již ve čtvrtek 2. října, splnilo JZD Kamenná tentýž úkol v neděli 5. října na 103,7 proc.

Nejrychlejší - Skřivánek

JZD Skřivánek jako první na našem okrese dokončilo sběr brambor. Blahopřejeme jim k tomu úspěchu a věříme, že i ostatní práce splní stejně rychle. V celku náš okres splnil k 6. října sběr brambor na 43,1 proc.

Živočišná výroba v JZD Lučice

Letošní úroda byla dobrá. I v Lučici se urodilo a družstevníci dobře vědí, že by teď jejich JZD uživilo o takových 10-15 kusů dobytka více. Což o to, kdo by neměl zájem, aby se zvyšovaly tržby za dobytek, mléko i další živočišné produkty. V Lučici o tomto již jednají, ale stále se shodují na tom, že to nepůjde, protože není stájových prostor a že by neměli nová zvířata na zimu kam dát. Rozvažují sice, ale dá se očekávat, že se tento problém vyřeší. Však jsou v Lučici dosti podnikaví a těchto deset nebo patnáct kousků se přes zimu někam vejde. Nepochybují o tom, že se jim to podaří, aby byli v chovu a zástavu skotu plně úspěšní, jako se jim

to daří při chovu prasnic. Aby zajistili výrobu v chovu prasnic a omezili nákup selat, udělali v Lučici rychlá opatření. Staré málo produktivní prasnice vyřadili k jačecným účelům a zapustili osm mladých prasnic. – První se již opravila a má osm cílých, vyrovnaných selátk. Ostatní se začínou prasit od listopadu. Dále mají v JZD Lučice zastavené ještě dvě přeměnné prasnice, které budou v nejbližších dnech zapouštět. – O přeměnu a zapouštění prasnic mají největší zásluhu s. Pavlasová, která v uplynulém měsíci dosáhla u žirných prasat přírůstek 0,77 kg na kus a den.

Hájek

Nezapomeňte, že

- o do 17. října se zavázal náš okres splnit dodávku brambor. Využijte každé vhodné chvíle, aby závazek byl splněn.
- o do křečků a sklepů ukládáme jen brambory zdravé. Poškozené hlízy je nejlépe silážovat, nestáčíme-li je rychle zkrmit.
- o zvýšenou péči je třeba věnovat sadbě z množitelských ploch i semenářských dílků při ukládání.

Skladovací prostory je třeba dobře zabezpečit nejen proti mrazu, ale také proti případnému zapření, vníkaní vody a škůdců.

o strniskové jelele kostme nejvýše do poloviny října. Kosení strnisků po 15. října se nedoporučuje, neboť by už neměly dostatek času do zimy obrázi, což by mohlo mít nepříznivý vliv na pHŠT sklizně.

o je třeba začít se sklízni krmné řepy, aby nedošlo v pozdější době ke škodám případnými mrazy.

RADÍME NAŠIM ZEMĚLČŮM NOVÉ KRMIVO - PLODOVÉ VODY BRAMBOR

Nejdůležitější plodina naší Vysociny, brambory, jsou zuzátkovány všestranně – jako potravina, krmivo, surovina, dále pro výrobu škrobu a lihu. Mimo škrob obsahují brambory další výživné látky, a to v živočišné výrobě nicméně nenahraditelné, stravitelné bílkoviny, cukry, vitamíny aj.

Tyto látky v tekutém obsahu brambor ukázaly se jako velmi hodnotný příspěvek ke krmivu. Pokusné byly zkrmovány v JZD Nové Dvory na žďárském okrese. Plodové vody brambor odchirálo JZD ve Skrobárně v Ronově n. S. studené, jak odcházely od tenkého odluhovače. Přidávalo je do méně hodnotné píce – řezanky, zdrtků, a oteplouva směs vodou z pařkou. Ošetřovatelka krav s. Rosecká říká:

„Nevím, jaký obsah tyto plodové vody bramborů mají. Jest však jisto, že se po podávání u pokusných až krav zvýšila dojivost o jeden až dva litry mléka na kus a den. Kravám chutnalo, olizovaly se, až

si mohly už sežrat. Domnívám se, že je to následkem zchutňování píce. Krávy žerou brambory rády. Po ukončení kampaně a tím i po zastavení krmení plodovými vodami klesla dojivost pokusných krav na úroveň ostatních. Doporučuji všem družstevníkům, aby plodové vody brambor ze skrobáren zkrmovali!“

„Zaspala nevěsta v Strážnické dolině...“

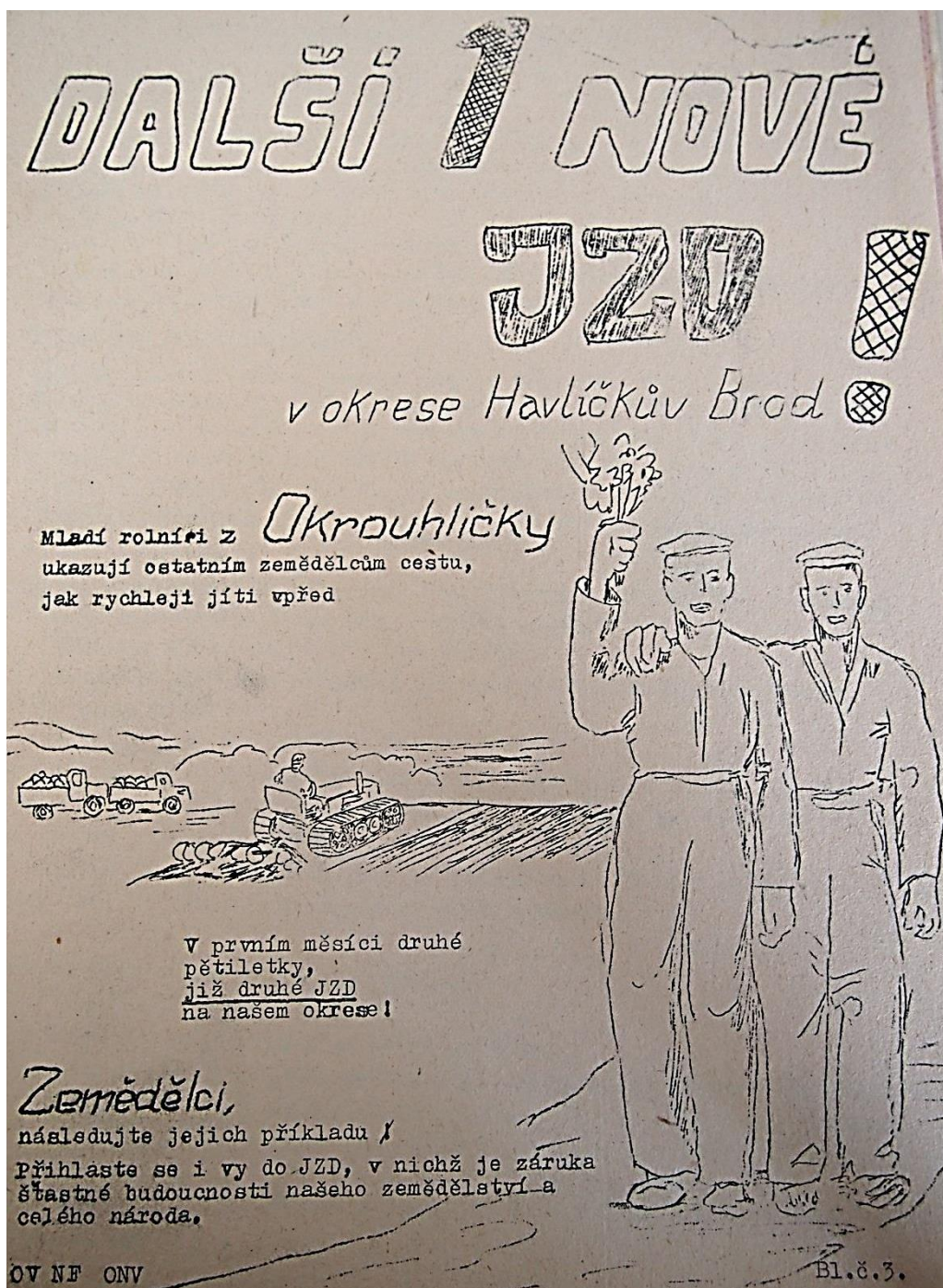
Příšla na nás mamka - vsívala nevěsto hore. Už ses dost vypsala, běží podotý krávy...“

Nebylo to tentokrát v Strážnické dolině, jak se zpívá v písničkách, ale v JZD Krátká Ves. Nezapomněla, ale družstevnice - nevěsta, ale družstevnice - nevěsta, ale družstevnice - nevěsta, mohly se totiž dohodnout, které z nich budou dojit krávy. Nepřítla

na ně sice mamka, ale představenstvo JZD. I tak to trvalo dny než si daly družstevnice i Budou-li se podobné příhody ukerat, jak potom budou s družstevnicí a družstevnicí dovat na svém představenstvu jistěni vysoké hodnosy prac jednotky?

Příloha G:

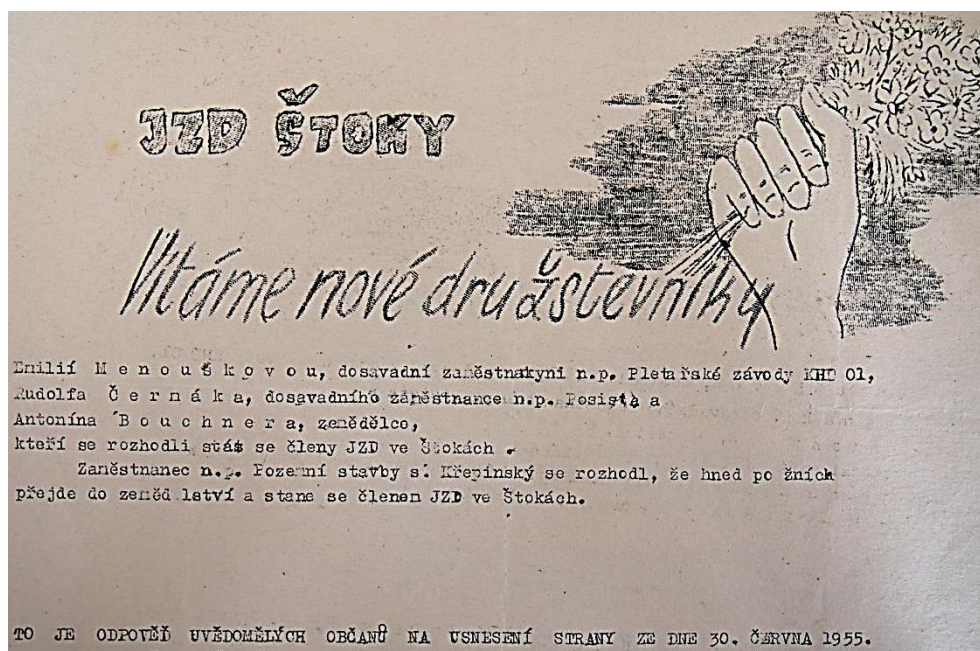
Bleskovka k nově založenému JZD v Okrouhličce¹⁶⁰

¹⁶⁰ SOKA HB, f. ONV HB, k. 236, sign. 202, zemědělství a lesní hospodářství, JZD různé záležitosti.

Příloha H:

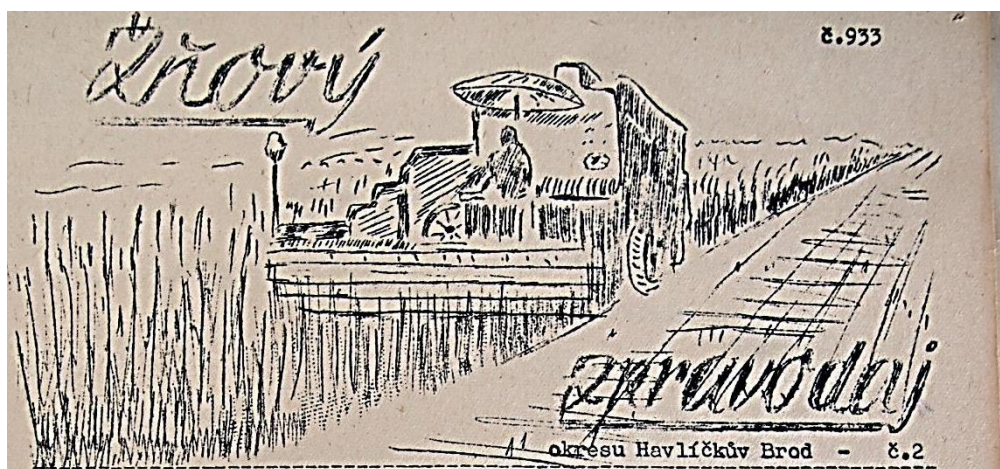
Bleskovka k uvítání nových členů¹⁶¹

¹⁶¹ SOKA HB, f. ONV HB, k. 236, sign. 202, zemědělství a lesní hospodářství, JZD různé záležitosti.

Příloha CH:

Žňový zpravodaj¹⁶²

Dne 16.července 1959.

Budeme sklízet kombajnem ?

To je otázka, kterou se zabývají ve všech JZD při sestavování žňových plánů. Mnozí družstevníci nedůvěřují dosud kombajnům, vidí jen některé nedostatky, které se při kombajnové sklizni vyskytly a které mohly být vlastně zaviněny jen neodborným zacházením, případně nesvědčitostí řidiče.

Avšak ruku na srdce -

nebránili se zemědělci dnes již vžitým strojům v zemědělství ? (na př. vyoravače - rozbíjejí hlízy, samovazače - vysoké strnisko, atd.) Je potřeba i u kombajnu překonat nedůvěru a

vzít rozum do hrsti.

Pro kombajnovou sklizeň mluví mnoho důvodů, neboť zkracuje podstatně dobu žní, zamezuje ztrátám zrna, ušetří práci, odstraní mnoho driny a hlavně sníží náklady na sklizeň z 1 ha až o 200 Kčs.

Dle kalkulace, kde byly vzaty za základ nákladů práce STS, výk. normy JZD v okrese Havl. Brod a výše PJ 18,- Kčs činí

náklad na sečení sekačkou a výmlat z 1 ha	Kčs 648,-
-"- "-" semovazem a výmlat z 1 ha	" 518,-
-"- "-" kombajnem p o u z e	" 422,18

Tato čísla jistě stojí za uvážení, neboť mohou ovlivnit hospodář. výsledky družstev. JZD ve Š l a p a n o v ě uzavřelo s STS smlouvu na sklizeň kombajnem z 50 ha, což znamená snížení nákladů zhruba o 10.000 Kčs. Rovněž JZD B a r t o u š o v, které se zavázalo skončit žňové práce za 18 dní, počítá ve svém žňovém plánu, že nejméně 1/3 ploch obilovin sklídí kombajnem. JZD L í p a kombajnem již sklídilo ozimý ječmen. Výnos činil 33 q po hektaru při vlhkosti 13%. Nečekejte a zajistěte si také sklizeň kombajnem.

Zpráva z výkupu

JZD T e r m e s i v y první v našem okrese splnilo výkup řepky na 240 % Rovněž JZD B a r t o u š o v a D. K r u p á již odevzdala větší část sklizené řepky. - Kdo bude následovat ???

¹⁶² SOKA HB, f. ONV HB, k. 237, sign. 203, zemědělství a lesní hospodářství.